

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Obor Historie

Bakalářská práce

Karel Houška

Strategická úloha Vojenské katedry

Univerzity Karlovy za studené války

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc.

Praha 2020

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych rád poděkoval, jak se sluší a patří, všem osobám a institucím za poskytnutou pomoc a podporu při psaní této bakalářské práce a umožnili i její dopsání.

Děkuji rovněž všem pamětníkům za jejich zkušenost s VKUK a VKVŠ.

Mé hlavní poděkování patří panu prof. PhDr. Ivanu Jakubcovi CSc. za vstřícnost ve všech směrech, připomínky a upomínky za zejména za správné pedagogické působení na mou osobu.

Mé poděkování patří generálmajorovi Ing. Evženu Špitálníkovi nejen za to, že nechal vytvořit materiály, jež mi poskytl a díky nim jsem mohl tuto práci dokončit, ale také za jeho vstřícnost a lidskou pomoc při konzultacích vojenské problematiky.

Prohlášení

Na základě svého svědomí prohlašuji, že jsem bakalářkou práci na téma „*Strategická úloha Vojenské katedry Univerzity Karlovy za studené války*“ pod vedením vedoucího bakalářské práce vypracoval samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Rovněž dále prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 2020

Karel Houška

ABSTRAKT

Hlavní pozornost této práce se upíná k Vojenské katedře Univerzity Karlovy v období studené války. Práce pojednává o vojenské přípravě a o Vojenské katedře Univerzity Karlovy, fungující jako organická součást této vysoké školy v letech 1951–1990, která zajišťovala realizaci vojenské přípravy. Funkčně VKUK spadala do kompetencí Vojenského odboru (Vojenské oddělení) ministerstva školství. Dále se práce věnuje její strategické úloze a to přípravě budoucích příslušníků ČSA a ČSLA v období tzv. studené války. Z dílčích témat této práce lze zmínit umělecká ztvárnění charakteru literárního a filmového odkazu této katedry bývalými absolventy a úlohu ČSLA v případném válečném konfliktu.

Klíčová slova: ČSLA, Československá lidová armáda, VKUK, Vojenská katedra Univerzity Karlovy, Ozbrojené síly ČSSR, Československá socialistická republika, Univerzita Karlova.

Key words: Czechoslovak People's Army, Charles University, Military Department CZ, the Armed Forces of the ČSSR

Obsah

Úvod.....	7
1. VK, Ozbrojené síly ČSSR za studené války a branná výchova.....	10
1.1 Definice a účel vojenských kateder	10
1.4 Branná povinnost studentů a občanů ČSR/ČSSR.....	12
1.5 Ozbrojené síly ČSSR	13
1.6 Absolventi VKVŠ v řadách příslušníků ozbrojených sil	16
1.7 Československo na frontě studené války / v období studené války.....	16
1.8 Postavení československých ozbrojených sil ve Varšavské smlouvě	23
1.9.1. Branná výchova	25
1.9.2. Branná výchova za Třetí republiky.....	27
2. Obecná chronologie VKVŠ	29
2.1 Poválečná politická situace a zavedení předvojenské přípravy, VK	29
2.2 Vznik vojenských kateder.....	30
2.3 Změny v průběhu 70. let. Normalizace a standardizace výuky	37
2.4 Federalizace Československa, rok 1968 a sedmdesátá léta	37
2.5 Poslední desetiletí existence VKVŠ	39
2.6 Zánik vojenské přípravy a vojenských kateder.....	43
2.6.1 Přehled událostí počínaje 17. listopadem 1989	43
3. Vojenská katedra Univerzity Karlovy	46
3.1 Vznik, organizace a cíle.....	46
3.2 Předměty VKUK.....	47
3.2 Nadřízený orgán – Vojenský odbor a Vojenské oddělení	50
3.3 Struktura VKVŠ v české části federativní ČSSR	51
3.4 Typy zachovaných dokumentů	52
3.4.1 Archiv UK.....	52

3.4.2 Správní archiv AČR.....	56
4. Umělecké ztvárnění a dědictví Vojenské katedry UK.....	60
Závěr	64

Úvod

Rozhodl jsem se, v této překládané bakalářské práci, věnovat dosud řádně nezpracovanému tématu Vojenské katedry Univerzity Karlovy (VKUK). Téma jako takové nestojí v centru pozornosti, ale přesto existují mnohé práce, kde VKUK stojí na okraji zájmu. Vyskytuje se zde třeba jako kapitola ve sborníku. V ostatních případech je toto téma daleko za hranicí jakéhokoliv zájmu. Jedním z důvodů možná je i to, že prameny týkající se VKVŠ prošly v celé řadě desetiletí skartací a nám zbylo velmi málo materiálů u místních jen v několika vybraných archivech. Skartací procházely tyto prameny již za existence VK. Archivní materiály jsou velmi chudé. Můžeme je logicky rozdělit do dvou kategorií. První jsou vysokoškolské archivy, kdy část vysokých škol si nechala výhradně materiály týkající se této školy a VK působící na oné instituci. V našem případě ÚDAK – Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy (ÚDAK). Zde se nachází například Fotokronika, třídnice vojenských čet ap. Všeobecně lze říci, že věci týkající se spíše studentstva, což je už existencí ÚDAKu při Univerzitě Karlově pochopitelné. Druhá kategorie archivu je soustava vojenských archivů, respektive jen jednoho a to VÚ 2111, otevřený název Správní archiv Armády České republiky, bývalý Archiv ČSLA, v Olomouci představuje klíčovou instituci pro každého badatele zajímající se o vojenské dějiny. A v našem případě je zde uložen fond 301 VKUK, z něhož tato práce čerpá.

Oslovit jsem i další archivy, ovšem výsledek byl negativní. V některých případech neodpověděli, nebo hlavně nevlastnili žádné materiály nebo byly jiného charakteru. Např. v Národním archivu na Chodovci, kde jsem sice dostal materiály, ale netýkaly se VKVŠ nebo VKUK. Jednalo se seznamy příslušníků ČSLA, kteří budou posláni do spřáteleného zahraničí, tj. zemí Východní bloku, na studia z 80. let. Hledal jsem informace ještě o nadřízeném a představeném orgánu VKUK Vojenském oddělení, avšak Správní archiv MŠMT nevlastní žádné podklady. V archivu poskytli informace Pracovnice archivu, že všechny materiály byly předány do Národního archivu v Praze nebo vyskartovány. Národní archiv odpověděl záporně až na jediný dokument, uložený v archivním fondu Ministerstva školství ČSR, z roku 1990 (sign. 3II - „Hlášení o ukončení činnosti VKVŠ a VO MŠMT ČR“). Z tohoto dokumentu vyplývá, že „písemnosti vojenského odboru MŠMT nebyly předány do správního archivu ministerstva, a tudíž nemohly být předány ani do Národního archivu k trvalému uložení. Ministerstvo obrany (tehdy ČSFR) nepatřilo a nepatří ani dnes pod skartační dohled Národního archivu (tehdy

Státního ústředního archivu) a dokumentů vzniklé z jeho činnosti si ponechává ve své správě.“¹ Což má jistou logiku a dokumentuje, že většina materiálů opravdu byla vyskartována.

Literatura byla zvolena tematicky. Ovšem vojenská literatura, dnešní či dobová je většinou málo dostupná a nevlastní jí všechny instituce. Využil v tomto směru bývalou knihovnu Ministerstva obrany, dnes Knihovnu VHÚ. Zde jsem studoval bohatou sbírku v depozitáři dislokovaném v Lešanech, v areálu Vojenského technického muzea. Ale i tady jsem zjistil, že VKVŠ jsou na okraji zájmu vojenské literatury. Snažil jsem se objevit sebemenší zmínky. Objevil jsem informace o VKVŠ a jejím konci v knihách posledního ministra národní obrany ČSSR armádního generála Miroslava Vačka. Z jeho knih jsem např. čerpal i třeba pro první kapitolu, kde se snažím přiblížit úlohu vojsk ČSLA a její úlohu ve studené válce. Domnívám se, že náhled z pozice člověka, který se podílel na vypracovávání operačních plánů ČsF a dokonce mu velel, jistě není na škodu. V souvislosti s tím jsem se snažil používat vojenské řady, příručky a vojenské slovníky, z kterých jsem se snažil čerpat informace a odbornou vojenskou terminologii.

Nedostatek informací jsem se snažil nahradit pamětníky. Našel jsem jich dost z řad bývalých absolventů VKVŠ, kteří mně poskytli řadu zajímavých momentů a úvah týkajících se VKUK. K práci jsem se rozhodl vyhledat rovněž pamětníka z řad vojáků z povolání. Díky předsedovi Klubu českých generálů generálmajoru Josefa Šíbu získal kontakt na posledního ředitele vojenského odboru generálmajora Evžena Špitálního, který mi nesmírně pomohl různými způsoby vylepšit celek získaných informací. V době jeho činné vojenské služby nechal zpracovat kroniku Vojenského odboru na MŠMT a ta se stala základním kamenem mé práce o vojenských katedrách. Sám se mi příkladně věnoval a prostřednictvím mnoha konzultací mně pomohl získat mnohá fakta, která v kronice obsažena nejsou.

Výrazné ovlivnění zpracování této bakalářské práce a samotného přínosu práce ovlivnilo uzavření vysokých škol, archivů a knihoven na teritoriu České republiky. A následná opatření včetně vyhlášení nouzového stavu.

¹ Národní archiv (dále jen NA), f. Ministerstvo školství ČSR, sign. 3 II - heslo, „Hlášení o ukončení činnosti VKVŠ a VO MŠMT ČR“).

Přesto se mi podařilo splnit můj cíl, na základě archivních pramenů, tematicky zaměřené literatury a pamětníků jsem získal potřebné množství informací, abych mohl zodpovědět otázky ohledně strategické úlohy Univerzity Karlovy za studené války, odkazu VKUK a VKVŠ v rámci uměleckého zpracování – ať přímého či nepřímého a úlohy AKVŠ v rámci studené války.

1. VK, Ozbrojené síly ČSSR za studené války a branná výchova

1.1 Definice a účel vojenských kateder

Vojenská katedra je vzdělávací (školní) vojenská jednotka při civilní vysoké škole. Jejím cílem je zajistit a poskytnout vysokoškolským studentům vševojskové vojenské vzdělání včetně vybrané specializace – ČVO², na niž se daná katedra zaměřuje. Mnohé vojenské katedry poskytují vícero vojenských specializací (například směr motostřelecký, spojařský, atp.). V současné době existuje nemalý počet vojenských kateder v mnoha zemích světa. Analogii k vojenským katedrám v Československu je nutné hledat v Svazu sovětských socialistických republik pod názvem Военная кафедра – v překladu Vojenská katedra. Ta svým způsobem sloužila i jako určitý vzor, který byl zčásti převzat a realizován v 50. letech. 20. století.

Vznik Vojenských kateder v SSSR

Počátek existence je nutné hledat v době rozsáhlé reformy Ozbrojených sil SSSR v druhé polovině 20. let 20. století. Dne 20. srpna 1926 Rada lidových komisařů (Совет народных комиссаров) a Ústřední výkonný výbor (Центральный исполнительный комитет) SSSR rozhodly o zavedení vojenské přípravy na vysokých školách a technikách za účelem usnadnění a urychlení přípravy vysokoškolsky vzdělaných lidí v počtu 180 hodin.³ Tato vojenská příprava při vysokých školách začala fungovat již ve školním/akademickém roce 1926/27.⁴ Vojenská jednotka provádějící tento úkol, při vysoké škole, získala název Vojenská katedra. Vysokoškolští studenti byly připravováni jako budoucí důstojníci v záloze po vykonání vojenské základní služby. Absolventi této katedry zároveň měli zkrácenou vojenskou službu. Příslušníci pozemního vojska sloužili 9 měsíců, označovaného tehdy jako Dělnicko-rolnická rudá armáda (PKKA), a příslušníci válečného námořnictva, v sovětské vojenské terminologii označovaného jako vojenské

² Číslo vojenské odbornosti

³ Смирнов, Олег Евгеньевич. 90 лет военным кафедрам, РПА Минюста России [online]. [cit. 2019-07-13]. <https://rpa-mu.ru/novosti/90-let-voennym-kafedram>

⁴ Právní nařízení Постановление ЦИК СССР, СНК СССР от 20.08. 1926.

námořní síly (ВМФ), 12 měsíců.⁵ V akademickém roce 1926/1927 probíhala vojenská příprava na 135 vysokých školách a na jejich 238 fakultách.⁶

Stručná historie vojenských kateder po Velké vlastenecké válce v SSSR a RF

Vzdělávací funkce VKVŠ SSSR se za Velké vlastenecké války velmi osvědčila, a proto došlo v poválečném období k obrovskému rozšíření vojenských kateder na vysokých školách. Právě absolventi i Ti, kteří neabsolvovali vojenskou přípravu při vysoké škole, měli zkrácenou základní vojenskou službu na pouhý jeden rok.⁷ Počátkem 80. let 20. století bylo velmi málo škol bez VK – většinou uměleckého směru.⁸ V devadesátých letech 20. století, kdy došlo k rozpadu Sovětského svazu, se situace významně změnila. Pracně vytvořené vojenské katedry se začaly likvidovat. Rozhodnutím vlády Ruské federace v roce 2008 byly zrušeny vojenské katedry a místo nich byla vytvořena Výcviková vojenská centra. Ovšem výsledek byl ambivalentní. Vojenské katedry nezanikly a paralelně vedle nich počaly existovat Výcviková vojenská centra.⁹ Od roku 2015 se situace změnila, rozběhl se proces na vytváření nových vojenských kateder. V onom roce jich bylo 70, v roce 2016 již 75 a v roce 2017 existovalo 87 vojenských kateder na území Ruské federace. Vojenské katedry na území Ruské federace oficiálně zanikly k 25. lednu 2019. Následující den, tj. 26. ledna 2019, nabyl právní síly dekret prezidenta Ruské federace číslo 18¹⁰. Na jeho základě došlo k reorganizaci a přejmenování vojenských jednotek, tzv. vojenská katedra na Vojenské vzdělávací Vojenské výcvikové/školící středisko/centrum – Военный учебный центр.¹¹ V současné době je na teritoriu Ruské federace funkčních 93 těchto vojenských jednotek operujících v prostoru vysokých škol.¹²

⁵ Смирнов, 90 лет военным кафедрам, РПА Минюста России [online]. [cit. 2019-07-13]. <https://rpa-mu.ru/novosti/90-let-voennym-kafedram>

⁶ Ruská wikipedie, heslo vojenská fakulta (Военная кафедра) [online]. [cit. 2019-07-13] https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B0#cite_note-3 [online]. [cit. 2019-06-02].

⁷ Ministerstvo obrany Ruské federace [online]. [cit. 2019-08-11] https://recrut.mil.ru/career/conscription/recruiting_history.htm

⁸ Tamtéž.

⁹ *Российская газета* [online]. [cit. 2019-09-18] <https://rg.ru/2008/03/12/kafedri-dok.html>

¹⁰ Internetový portál právních informací.[online]. [cit. 2019-10-13] <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201903150017?index=0&rangeSize=1>

¹¹ Ruská wikipedie, heslo (Военный учебный центр) [online]. [cit. 2019-07-13] https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80

¹² Ruská wikipedie, heslo (Военный учебный центр) [online]. [cit. 2019-07-13]

V jiných státech bývalého v prostoru bývalého Sovětského svazu i v současnosti stále existují vojenské katedry poskytující vojenskou přípravu, např. na území Ukrajiny.¹³

1.4 Branná povinnost studentů a občanů ČSR/ČSSR

Studenti měli za povinnost, v rámci studia na vysoké škole, absolvovat VK. V případě úspěšného absolvování vojenské katedry získali s nástupem k vojenskému útvaru poddůstojnické a praporčické hodnosti, a jim odpovídající funkce. Absolvováním VK se jim zejména v sedmdesátých a osmdesátých letech zkrátila délka základní vojenské služby o polovinu. Naopak neabsolvování VK, spojené s možným zakončením studia, vedlo k tomu, že student byl povinen splnit, svou nejčestnější občanskou povinnost,¹⁴ – vojenskou základní službu v plném rozsahu dvou let. Vyskytly se i případy jednotlivců, kteří absolvovali VKVŠ, a měli pouze hodnost vojína absolventa, protože jejich kádrový profil nebyl politicky vyhovující a naplňoval 5 § b) „Do vyšších hodností mohou být jmenováni nebo povýšeni jen vojáci bezvýhradně oddaní pracujícímu lidu a socialistickému zřízení, s potřebnou tělesnou zdatností, kteří splňují morálně politické a odborné požadavky stanovené prováděcími předpisy.“ A splňovali rovněž 6 § a) „hodnost bude odňata vojákovi, který svým jednáním prokázal nepřátelský poměr k socialistickému zřízení“ zákona č. 76/1959 Sb.¹⁵ Studenti sloužili do roku 1954 v Československé branné moci, tedy dle právních dokumentů ve vojsku.¹⁶ Od roku 1954 až do roku 1990, kdy došlo ke zrušení VKVŠ, v Československé lidové armádě. Studenti absolventi, po zakončení vojenské služby, byli povýšeni do důstojnické hodnosti, splňovali-li podmínky vstupu do důstojnického sboru. Po zakončení vojenské základní služby měli za povinnost dle branného zákona č. 92/1949, přesněji dle znění § 39, absolvovat dalších 20 týdnů vojenských cvičení.

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80

¹³ Uzhinform. Uzhgorod.in [online] [18. 07. 2019].

http://uzhgorod.in/novosti/2016/sentyabr/voennaya_kafedra_uzhnu_vzglyad_iznutri_video

¹⁴ Ústava ČSSR, hlava druhá, článek 37, odstavec první: Vrcholnou povinností a věcí cti každého občana je obrana vlasti a jejího socialistického zřízení; Odstavec dvě: Občané jsou povinni vykonávat službu v ozbrojených silách podle zákona; V podobném znění obsahuje i ústavní zákon z 9. května 1948, první kapitola §34, odstavec první: Obrana státu a jeho lidově demokratického zřízení je vrcholnou povinností každého občana. Služba v lidově demokratické armádě Československé republiky je pro každého občana nejvyšší ctí; V ústavní listině Československé republiky, hlava pátá § 127 Branná povinnost: Každý způsobilý státní občan republiky Československé je povinen podrobiti se vojenskému výcviku a uposlechnouti výzvy k obraně státu.

¹⁵ Zákon č. 76/1959 Sb. *Zákon o některých služebních poměrech vojáků.*

¹⁶ Znění zákona č. 92/1949 Sb.

1.5 Ozbrojené síly ČSSR

Obecná definice, funkce a organizace ozbrojených sil jako složky státu

Soudobé ozbrojené síly¹⁷ představují centralizovanou organizaci budovanou státním útvarem pro jeho potřeby a pro podporu realizaci plnění jeho základních funkcí. Ozbrojené síly mají jako hlavní úkol zajišťovat, spolehlivě obranu teritoria státu¹⁸ a bránit jeho obyvatelstvo. Dále mají zajistit obranu státních zájmů při nepřátelskou agresí a tuto agresí odvrátit prostřednictvím schopnosti vést válečný konflikt. Mimo tyto základní funkce ozbrojené síly mohou být nasazeny k udržování pořádku ve státě, při mimořádných událostech a při odvrácení následků katastrof biosféry a technosféry v noosféře.¹⁹

Velitel ozbrojených sil

V čele ozbrojených sil stojí vrchní velitel, funkci nejvyššího velitele vykonává nejvyšší představitel státního aparátu, tj. prezident republiky. V Ústavě 9. května je uvedeno, že prezident má vrchní velitelství branné moci. Ve stručném slovníku vojenství z roku 1984 stojí, že „vrchním velitelem ozbrojených sil ČSSR je prezident ČSSR.“²⁰

Úvod do základního členění ozbrojených sil

V obecné rovině se dělí ozbrojené síly na tři základní druhy sil. Jsou to pozemní síly (pozemní vojsko), vzdušné síly (letectvo) a námořní síly (námořnictvo, loďstvo).²¹ Označení plní popisnou a informační funkci, která nám charakterizuje geografický působiště dané skupiny vojsk. Jedná se spíše o pomocné pojmenovávání organizačních struktury ozbrojených sil.

Hospodářský a sociální faktory výstavby ozbrojených sil

Výstavba ozbrojených sil je úzce spjata s ekonomicko-sociálním rozvojem daného státu. Hybnou silou války jsou finance, což potvrzuje i Friedrich Engels: „Nic není tak závislé na

¹⁷ Pod termínem Ozbrojené síly (Вооружённые силы) Vojenského encyklopedického slovníku Ministerstva obrany Ruské federace je mimo jiné uvedeno, že (ozbrojené síly) jsou důležitá součást organizace státu a že tento koncept poprvé použil Friedrich Engels pro armádu a loďstvo. Od roku 1858 je tento termín používán i v Rusku, kdy došlo k jeho zavedení v odborné terminologii.

¹⁸ Tedy i ochranu státních hranic

¹⁹ Ruská wikipedie, heslo Ozbrojené síly (Вооружённые силы). [online]. [cit. 2019-11-13].

²⁰ SVOBODA, Oldřich. *Stručný slovník vojenství*. Ilustroval Karel ZPĚVÁK. Praha: Naše vojsko, 1984. Knižnice vojenské teorie a praxe. S. 191.

²¹ V závislosti na unikátním členění a pojmenování jejich organizačních složek ozbrojených sil daného státu.

ekonomických podmínkách jako právě armáda a loďstvo. Výzbroj, složení, organizace, taktika a strategie závisí především na příslušném stupni výroby a na komunikacích.“²² Hospodářská síla daného státu sehrává relevantní rozhodující veličinu.²³ Z tohoto důvodu byla vytvořena úzká spolupráce československého a sovětského vojensko-průmyslového komplexu, která přinášela kladné výsledky ve vyzbrojování hlavních druhů vojsk. Spolupráce byla zcela logicky navázána i s dalšími členskými státy RVHP a socialistického bloku. Krásnou ukázkou této spolupráce je výroba dopravního vojenského prostředku pro motostřelecké vojsko. Obrněný transportér OT-64 SKOT (Střední kolový obrněný transportér) byl vyráběn v rámci kooperace vojenského průmyslu ČSSR a PLR.²⁴

Druhy vojsk

Druhy vojsk a služeb představují součást řazení vojenských formací a útvaru. Je to další členění sil na útvary a svazky se speciálním zaměřením. Původně se členily druhy vojsk v období napoleonských válek na pěchotu, jízdu a dělostřelectvo. S pochopitelným technologickým rozvojem vznikaly postupně nové druhy vojsk a sil (např. letectvo). Na konci 40. let do sestavy druhů vojsk řadíme pěchotu, tankové vojsko²⁵, pozemní dělostřelectvo, protiletadlové dělostřelectvo, ženijní vojsko a spojovací vojsko. Hospodářské, zbrojní a automobilní vojsko řadíme do skupiny druhy služeb.²⁶ Charakter technické revoluce podporující motorizaci armády způsobil, že v 50. letech 20. století došlo k přejmenování střeleckého vojska na motostřelecké.²⁷

Struktura ozbrojených sil lidově demokratického a socialistického Československa

Definice ve Stručném slovníku vojenství uvádí, že „ozbrojené síly ČSSR, souhrn všech ozbrojených složek státu, do nichž občané vstupují na základě dobrovolnosti nebo jsou povoláváni podle zákona; nejdůležitější mocenská síla státu nezbytná pro uskutečňování vnější a

²² ENGELS, Friedrich a Miluše SVATOŠOVÁ. *Pana Eugena Dühringa převrat vědy (Anti-Dühring): S dodatkem přípravných prací a vybraných dopisů*. 6. čes. vyd., [ve Svobodě] 1. vyd. Praha: Svoboda, 1977. Knižnice marxismu-leninismu (Svoboda). S. 225.

²³ Význam a užitek vojenské doktríny je pouze krátkodobý, tj. než se stačí plně projevit ekonomické a sociální faktory.

²⁴ HÖLUB, Ota. *Československé tanky a tankisté*. Praha: Naše vojsko, 1980. Mars. S. 316.

²⁵ V období první republiky neslo tankové vojsko označení útočná vozba.

²⁶ KLUČINA, Petr. *Vojenské dějiny Československa*. Díl V. Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Naše vojsko, 1989. ISBN 80-206-0056-6. S. 163.

²⁷ VHÚ, snahy o reorganizaci. [online]. [cit. 2020-02-02] <http://www.vhu.cz/snahy-o-reorganizaci-csla-na-konci-padesatych-let-20-stoleti/>

vnitřní funkce.“²⁸ „Vojsko je podle branných zákonů souhrn vojáků, jimiž se rozumějí osoby, které byly odvedeny a mají služební povinnost. Vojsko představují: a) Československá lidová armáda (v oboru FMNO); b) vojska ministerstva vnitra a Pohraniční stráž (v oboru MV). (...) je třeba odlišovat Sbor národní bezpečnosti, Sbor nápravné výchovy aj., které svojí povahou jsou bezpečnostní sbory.“²⁹ Zvláštní postavení v tomto systému připadalo Lidovým milicím, jejich příslušníci nebyli součástí skupiny ozbrojených sil ČSSR. Lidové milice podléhaly organizačně pod vedení ÚV KSČ.³⁰ „Počty vojska stanovuje vláda ČSSR na návrh ministra národní obrany ČSSR, pokud jde o vojska FMV v dohodě s ministrem vnitra ČSSR.“³¹ „Úkolem ozbrojených sil je „odvrátit ozbrojenou silou napadení nebo ohrožení ČSSR.“³²

Hlavní složkou ozbrojených sil byla Československá lidová armáda (před r. 1954 Československá armáda, resp. Vojsko československé branné moci) funkčně podřízená Ministerstvu národní obrany Československé (od r. 1960 socialistické) republiky. ČSLA se skládala z pozemního vojska, vojenského letectva a vojska protivzdušné obrany státu³³. Jak je zvykem u mnohých jiných států s podobnými hospodářskými, geografickými aj. podmínkami, nejpočetnější byla složka pozemního vojska. Pozemní vojsko ČSLA „má v zostave tieto druhy jednotiek: motostrelecké, tankové, výsadkové, raketové, delostřelecké, protiletadlové; a speciálne jednotky a to: ženijné, chemické, spojovacia, automobilné a iné.“³⁴ AKVŠ sloužili i v dalších složkách ozbrojených sil Československé republiky. Zejména pod ministerstvem vnitra, v jehož podřízenosti se nacházela Pohraniční stráž³⁵ a Vnitřní stráž (než byla zrušená k 1. červnu

²⁸ SVOBODA, Oldřich. *Stručný slovník vojenství*. Ilustroval Karel ZPĚVÁK. Praha: Naše vojsko, 1984. Knižnice vojenské teorie a praxe. S. 191.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

³³ Samostatnou kategorií tvořilo vojsko Protivzdušné obrany státu (PVOS), které bylo určeno k ochraně našeho státního území. Způsob obrany byl objektový, protože nikdy nebylo a ani dosud není dosti prostředků k plošnému pokrytí celého území. VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 88.

³⁴ MIKOLAJ, Štefan. *Motostrelecký (tankový) praporek v súdobom boji*. Hradec Králové: Vojenská lékařský výzkumný a doškolovací ústav Jana Ev. Purkyně, 1980. S. 5.

³⁵ Ochranu státních hranic na základě zákona ze dne 11. července 1951 o ochraně státních hranic zajišťovala zejména Pohraniční stráž (jako orgán Ministerstva národní bezpečnosti (1951-1953), Ministerstva vnitra (1953-1966), Ministerstva národní obrany – Pozemní síly ČSLA (1966-1972), Ministerstva vnitra (1972-1991)). V 1 § toho zákona se také hovoří o tom, že ochrana státních hranic je povinností každého občana.

1966) až na 7. zvláštní prapor MV – Hradní stráž, která byla od roku 1976 součástí nově vzniklé skupiny vojska ministerstva vnitra.³⁶

1.6 Absolventi VKVŠ v řadách příslušníků ozbrojených sil

V rámci vojenské základní služby absolventi VKVŠ mohli sloužit na celém teritoriu Československé republiky, tj. z hlediska geografického od dnešního Prešovského a Košického kraje až po Karlovarský kraj (vzdálenost činí 764,2 km). Budování armádní struktury mezinárodní politické situaci plně odpovídalo. Studenti VKVŠ ČSR a ČSSR mohli působit v rámci celého teritoria své Vlasti v desítkách různorodých svazků. Je zřejmé, že v průběhu desetiletí, došlo k redislokačním změnám, vzniku a zániku celých vojenských útvarů (VÚ) a vojenských zařízení (VZ), nemluvě o vzniku a zániku, popřípadě přejmenování ČVO a vojenských funkcí. Samozřejmě je přirozené, že v průběhu 39 let vývoje armádního organismu došlo k různorodým změnám. Od zavádění nových stejnokrojů služebních, vycházkových i polních, zavádění nové vojenské výzbroje a výstroje až po modernizaci vojenské techniky a výstavbu nových kasáren, výcvikových základem a vojenských cvičišť.

1.7 Československo na frontě studené války / v období studené války

Československý státní útvar v období studené války byl, z hlediska strategického a geopolitického, poměrně podstatný a důležitý, protože po jeho státní hranici s Německou spolkovou republikou³⁷ procházela demarkační linie mezi Východním a Západním blokem. „V případě Československa sehrálo významnou úlohu geografické hledisko, tj. jeho poloha v samém středu Evropy.“³⁸ Poměrně výstižný pojem vykreslující úlohu geografického hlediska byl známý vojenskopolitický termín „hráz socialismu“.³⁹ Jedná se o zkrácení původního hesla, které v plném znění zní „pevná hráz míru a socialismu“. Jak známo hlavním činitelem ovlivňujícím přípravu válčíšť jsou „mezinárodní vztahy zemí nebo skupin zemí a jejich vojenskopolitické cíle.“⁴⁰ Jako každý stát v těchto dvou blocích se i Československo připravovala na válečný konflikt.

³⁶ OSH-Hraničáři [online]. [cit. 2019-07-13]

https://hranicari.eu/domains/hranicari.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=127&Itemid=480

³⁷ Demarkace hranice se Spolkovou republikou Německo činila 356 km.

³⁸ KLUČINA, Petr. *Vojenské dějiny Československa*. Díl V. Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Naše vojsko, 1989. ISBN 80-206-0056-6. S. 293.

³⁹ Heslo navazující na nejlepší základy čs. vojenských tradic (např. Nám hrází, nepříteli tvrzí; Nám tvrz, nepřátelům hráz) Obdobná hesla jsou dodnes používána na bojových zástavách a praporech Ozbrojených sil České republiky (třeba Vojenské Zpravodajství) a Slovenské republiky.

⁴⁰ STÁREK, Dušan a František JENIŠ. *Vojenský zeměpis*. Praha: Naše vojsko, 1963. Malá vojenská knihovna. S. 20.

Realizovalo operační přípravu území republiky k činnostem na evropském válčišti prostřednictvím mnohých opatření na kvalitativní a kvantitativní úrovni. Počínaje přesunem „opraváren na Moravu a budování hlavní výrobní základny zbrojního průmyslu“⁴¹ do východní části republiky (např. Pováží) až po výstavbu komunikací a zajišťování sjízdnosti těchto komunikací.⁴² Vojenské členění a řízení svazků a útvarů bylo následující: „Území ČSSR bylo rozděleno do dvou teritoriálních vojenských okruhů⁴³, Západního a Východního. Západní vojenský okruh (s velitelstvím v Táboře) dislokovaný na území České socialistické republiky, z části i na Slovensku, byl předurčen válečně k vytvoření Československého frontu a měl ve své podřízenosti kolem 85 % pozemního vojska. Východní vojenský okruh (velitelství Trenčín) byl dislokován převážně na území Slovenské socialistické republiky, měl ve své podřízenosti zbývajících 15 % počtu pozemního vojska, a na jeho teritoriu byly umístěny zejména vojenské školy, sklady, opravárenská a další týlová zařízení.“⁴⁴ Roku 1988 disponovala ČSLA 4585 tanky, 4900 bojovými obrněnými vozidly, 3445 děly, raketometry a minometry. „Hlavní bojovou sílu ČSLA tvořilo 16 vševojskových divizí, dvě letecké divize, dvě divize protivzdušné obrany státu dělostřelecká divize, raketové a protiletadlové svazky a útvary. ČSLA provozovala 16 stálých letišť.“⁴⁵ Letecké síly v roce 1988 měly k dispozici 687 letadel, z toho 407 bylo bojových.⁴⁶

V souvislosti se zveřejněním plánů Československého frontu je nesmírně zajímavý tento fakt: „Přitom zůstává paradoxním, že v té době měly například vyšší štáby ČSLA k dispozici daleko podrobnější informace z válečných plánů NATO, včetně plánů operačních, než ty, které dnes, po téměř šedesáti letech, dává historická sekce aliance v rámci transparentnosti a otevřenosti k nahlédnutí.“⁴⁷

V rámci posunování hlavní obranné čáry NATO v období mezi roky 1950-1990 došlo k posunu této obranné linie po ose ve směru západ-východ. Tj. k hranicím NDR a ČSSR od původního zaujetí obranného postavení ve Francii a západní části NSR. V roce 1950-57 se hlavní

⁴¹ FRANCEV, Vladimír. *Československé tankové síly 1945-1992*. Praha: Grada, c2012. ISBN 978-80-247-4029-4. S. 55.

⁴² VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 78.

⁴³ Platnost textu je na stav organizace ČSLA v období 70. a 80. letech 20. století.

⁴⁴ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 66.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ FUČÍK, Josef. *Stín jaderné války nad Evropou: ke strategii vojenských bloků, operačním plánům a úloze Československé lidové armády na středoevropském válčišti v letech 1945-1968*. Praha: Mladá fronta, 2010. 978-80-204-2199-9 S. 62.

čára obrany nacházela západně řeky Rýn. V letech 1957–63 byla čára obrany vedena od Severního moře, tj. západně Brémy až do podhůří Alp, tj. západně řeky Lech. Od roku 1963 do roku 1990 byla „čára“ obrany vedena v prostoru pohraničí v blízkosti státních hranic s ČSSR a NDR. Posunování „bylo vyvoláno rostoucí hustotou jaderných zbraní v“⁴⁸ polních silách NATO. Podle vzpomínek generála Miroslava Vacka, že „Státy NATO se netajily jednoznačnou orientací na odvetnou nukleární hrozbu nejen v případě na nukleární hrozbu nejen v případě použití jaderných zbraní Sovětského svazu, ale i při jakémkoliv střetu konvenčními zbraněmi, kdyby jim hrozil neúspěch“.⁴⁹

V roce 2015 odtajnilo americké archívy seznam jaderných cílů z konce 50. let. Jedná se v podstatě o takové „Zlaté stránky“ nukleární války, kde je abecední seznam měst a cílů. Z informací, které lze ze sady názvů a písmen získat je třeba strategická důležitost dané cíle a význam jeho likvidace. První místo v seznamu získala Moskva a druhé Leningrad. Praha jako nejdůležitější cíl v Československu měla číslo 58⁵⁰ (Budapešť v seznamu obdržela číslo 60, Berlín 61) a v samotném hlavním městě bylo cíleno na 68 cílů. Z porovnání Bratislavy s Prahou vyplývá, že Bratislava získala na seznamu 157 místo dle důležitosti a mělo být na toto město zacíleno 24 cílů. K nejdůležitějšímu cíli v Československu byly přiřazeny pozice v širém okolí Prahy jako Štěchovice, Beroun, Radotín, Roztoky, Slaný, Velvary, Psáry, Neratovice, Králův Dvůr, Kralupy nad Vltavou, Kladno. Každé místo má svůj unikátní počet cílů dle strategické důležitosti.⁵¹ Namátkově mnou vybrané další cíle dle abecedy na československém území jsou ze západu na východ: Brno – 152, Březno – 693 (Dubová, Tisovec, Podbrezová), Česká Lípa – 259 (samotná Česká Lípa 4 cíle, v oblasti Andělská dva, v oblasti Liberce pět, v oblasti Mimoně tři, v oblasti Mladé Boleslavi čtyři), Plzeň – 167, Levice – 508, Komárno – 163 Košice – 348, Prešov – 931 (3 cíle). Uvedeného vyplývá, že v době platnosti těchto plánů strategického ničení se body nerozlišovaly dle velikosti obce, tj. početnosti obyvatelstva, ale jako hospodářské, komunikační uzly. V souvislosti se zveřejněním dokumentů ohledně válečných cílů na území Československa je vhodné porovnat situaci z 50. let se situací ze 70. a 80. let. V již zmíněných vzpomínkách

⁴⁸ FUČÍK, Josef. *Stín jaderné války nad Evropou: ke strategii vojenských bloků, operačním plánům a úloze Československé lidové armády na středoevropském válčišti v letech 1945-1968*. Praha: Mladá fronta, 2010. *ISBN 978-80-204-2199-9*. S. 63.

⁴⁹ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 31.

⁵⁰ Ve většině sdělovacích prostředků, včetně ČTK, byla Praha chybně označena číslem 61.

⁵¹ Národní bezpečnostní archiv USA. [online]. [cit. 2019-07-13]. <https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb538-Cold-War-Nuclear-Target-List-Declassified-First-Ever/documents/1st%20city%20list%20complete.pdf>

generál Vacek uvádí ohledně jaderných úderů na teritorium Československa: „My jsme znali cestou zpravodajských orgánů svých i Varšavské smlouvy zhruba možný zámysl použití jaderných zbraní proti ČSSR. (...) Je proto nezbytné vědět, že objekty ničení nebyly pouze vojenské cíle, ale, jak jsem se již zmínil, i důležitá politicko-ekonomická centra. Proti nám mělo tak být použito kolem 750 úderů různé ráže.⁵² Města byla kategorizována podle své důležitosti. Mezi nejdůležitější by patřila taková jako Praha, Ostrava, Plzeň, Bratislava, Košice, ale i jiná tehdejší krajská města, kde byl těžký průmysl nebo značná dislokace vojenských útvarů. Ničení by s největší pravděpodobností bylo prováděno strategickými prostředky, včetně bombardovacího letectva a předpokládána mohutnost úderů na ně by byla minimálně 200 kilotun (tedy 10x více než na Hirošimu).“⁵³ Škody, hlavní a vedlejší ztráty⁵⁴ a hlavně následky použití zbraní hromadného ničení jsou všeobecně dobře známé z atomového bombardování Hirošimy a Nagasaki. Zajištění připravenosti a bezpečnosti obyvatelstva spadala do kompetence Civilní obrany. Vynaložené prostředky se týkaly přípravy infrastruktury (např. výstavba krytů CO) a přípravy obyvatelstva pomoc výcviku (v rámci svého pracoviště nebo vzdělávací instituce⁵⁵), což v té době představovalo jen část činností CO.

O představě prognózy vývoje budoucího konfliktu z pohledu představitelů Ministerstva národní obrany ČSSR uvedl generál Vacek: „Co by znamenalo vedení války za použití jaderných zbraní pro živou sílu, o tom svědčí i nezbytnost mít připraveno v našich podmínkách nejméně 80 000 lůžek v tzv. dočasně lékařských a odsunových střediskách pro raněné vojáky (kromě vyčleněných kapacit v nemocnicích⁵⁶, i s využitím lázeňských a rekreačních zařízení, v budovách škol, kulturních zařízení). A koho by zajímaly počty mrtvých, nejen vojáků, ale i civilních obyvatel našich měst, ten by měl potom téměř úplnou představu o hrůzách, které by s sebou válka přinesla. Nechť si každý zkusí odpovědět, zda mělo význam ekonomicky strádat, někdy třeba i

⁵² Ráž (ráže) zbraně charakteristický rozměr vodící části vývrtnu hlavně palné zbraně. (...) R. rakety je vnější průměr jejího těla v mm, r. letecké pumy je její hmotnost v kg. SVOBODA, Oldřich. *Stručný slovník vojenství*. Ilustroval Karel ZPĚVÁK. Praha: Naše vojsko, 1984. Knižnice vojenské teorie a praxe. S. 243.

⁵³ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 74 a 75.

⁵⁴ Wikipedie, heslo Vedlejší ztráty. [online]. [cit. 2020-03-13].

https://cs.wikipedia.org/wiki/Vedlej%C5%A1%C3%AD_%C5%A1kody

⁵⁵ Známa branná cvičení ZŠ a SŠ – např. umělecky pojaté v textu písně Pochodové cvičení od Slávka Janouška. Kde se projevuje chápání světa školáka a zároveň prostého účastníka takového cvičení, kdy hledí na situaci optikou svých problémů, cílů a přání v rámci jeho života a chápání světa. Refrén písně: „Jak se zlepšují zbraně hromadného ničení, musíme se zlepšit i my“.

⁵⁶ Operační přípravy se projevovaly třeba i na konstrukci staveb. Např. Ústřední vojenská nemocnice má i z tohoto důvodů neobvykle široké chodby.

trochu živořit, mít dvouletou základní vojenskou službu, být vojákem v záloze a být povoláván na pravidelná cvičení, i jiné nepříjemné povinnosti, aby bylo dosaženo jakési nezbytné rovnováhy ozbrojených sil,⁵⁷ A dodal, že „nejdůležitějším nástrojem bezpečnostní strategie USA a později i Sovětského svazu se stalo tzv. jaderné odstrašování. Po celou dobu studené války byla na obou stranách snaha upevňovat jeho věrohodnost.“⁵⁸ Co se týče studené války tak o existenci, začátku, konci, popřípadě přerušení se diskutuje neustále. Ještě ve 21. století se často „dokonce ozývají varovné hlasy z řad bezpečnostních expertů, že ovzduší studené války se vrací, konfrontace mezi USA a (nyní) Ruskem vlastně nikdy neskončila, pouze „železná opona“ se v současnosti přesunuje k východu.“⁵⁹

Tehdejší osa vojenské konfrontace mezi bloky byla německo-německá a německo-československá státní hranice, označovaná jako železná opona. Evropské válčičtější, dle učebnice vojenského zeměpisu⁶⁰, disponuje vhodnými podmínkami pro nasazení široké škály vojenské techniky a prostředků. Značné prostory tohoto válčičtější pokrývají nížiny, to znamená, že vertikální členitost terénu není značná. Je přirozené, že přes tyto nížiny vedl hlavní úder zámyslu vedení operace vojsky NATO. Hlavní strategický směr vedl po ose BERLÍN, VARŠAVA v situaci vedení útočné operace, nebo k přehrazení směru VARŠAVA, Berlín v rámci realizace obranné operace.⁶¹ Vojska Varšavské smlouvy dislokovaná na území NDR, tj. Národní lidová armáda (NVA) NDR a Západní skupina Sovětských vojsk, která disponovala devatenácti divizemi⁶² s nejmodernější vojenskou technikou Ozbrojených sil SSSR.⁶³ „Jejich úkol by obdobný. Podle vzniklé situace z počátku zahájit obrannou operaci k přehrazení směru BERLÍN, VARŠAVA a po vytvoření výhodných podmínek přejít do rozhodné útočné operace.“⁶⁴ To tedy byla situace na pláních začínajících u českého masívu a končících v Baltském moři. Pohoří Šumava neznemožňovala činnost vojsk v tomto operačním prostoru, ale pouze ztěžovala. Proto se též počítalo s tímto územím k vedení zámyslu. „Československý front se na svém území nacházel na

⁵⁷ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 78.

⁵⁸ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 38.

⁵⁹ FUČÍK, Josef. *Stín jaderné války nad Evropou: ke strategii vojenských bloků, operačním plánům a úloze Československé lidové armády na středoevropském válčičtější v letech 1945-1968*. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-204-2199-9. S. 9.

⁶⁰ STÁREK, Dušan a František JENIŠ. *Vojenský zeměpis*. Praha: Naše vojsko, 1963. Malá vojenská knihovna.

⁶¹ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 72.

⁶² Pro porovnání Střední skupina vojsk měla k dispozici 5 divizí

⁶³ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 73.

⁶⁴ Tamtéž.

směru druhého úderu NORIMBERK, PRAHA, OSTRAVA, kde předpokládalo NATO použití hlavních sil 7. a části 5. armádního sboru USA, 2. a zmobilizovaného 6. armádního sboru SRN, 2. a v případě potřeby i 1. armádního sboru Francie. Pro hrubou orientaci jistě postačí, že armádní sbor představoval sílu kolem 80 000 vojáků, zvláště u vojsk SRN a USA. Vycházeje z uskupení vojsk NATO bylo možno předpokládat, že soustředěnými údery (v případě jaderné války i jadernými zbraněmi) letectva, raketového vojska a dělostřelectva bude usilovat o způsobení maximálních škod politickým a ekonomickým centrům naší republiky, čímž dezorganizovat řízení státu a narušit rozvinutí ozbrojených sil. Údery na vojska, komunikační uzly a zásobovací základny změnit poměr vojsk ve svůj prospěch. Současným úderem pozemních vojsk zničit naše síly a prostředky v přikrytí státní hranice a vysazením vzdušných výsadek v rajonech Krkonoše, Jeseníky a Moravská brána vytvořit si podmínky pro další rozvíjení operace.“⁶⁵ Z uvedeného jasně vyplývá, že Československo v plánech NATO se nacházelo na vedlejších, tj. pomocném strategickém směru postupu vojsk NATO. „Hlavním úkolem vojsk NATO na našem směru bylo krýt pravé křídlo svého úderného uskupení na hlavním strategickém směru (proti sovětským vojskům a NLA NDR) a nedovolit Čs. frontu proniknout na území NSR.“⁶⁶ „V případě úspěšného rozvíjení operace na hlavním strategickém směru využít tohoto úspěchu, překonat státní hranici, zničit zde soustředěná vojska, blokovat naše hlavní síly v české kotlině, vysazením vzdušných výsadek v rajonech KRKONOŠE, JESENÍKY, MORAVSKÉ BRÁNY rozvíjet operaci díle ve směru PRAHA, OSTRAVA a tím vytvořit co nejvýhodnější podmínky ke splnění úkolu hlavním silám na směru BERLÍN, VARŠAVA.“⁶⁷ To je tedy k zámyslu vedení postupu vojsk NATO.

Úloha ozbrojených sil ČSR a ČSSR byla obdobná, jak upozorňuje ve své knize generál Vacek: „V případě, že by Čs. front úspěšně vedenou obrannou operací zabránil nepříteli proniknout na naše území, při rovněž úspěšném vedení operace Západní skupiny armád na směru VARŠAVA, BERLÍN, bylo plánováno přejít do útoku na směru PLZEŇ, NORIMBERK, části sil ve směru PLZEŇ, MNICHOV, zabezpečit nasazení Zakarpatského frontu a 14.–16. den útočné operace vyjít na řeku RÝN.“⁶⁸

⁶⁵ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 73.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 74.

„Když se tak často zdůrazňuje pouze agresivita Varšavské smlouvy, tedy i ČSLA jako její součásti, zajímalo by mě, co nás tedy vedlo k tomu, že podél naší státní hranice se SRN bylo od padesátých let postupně vybudováno v taktické hloubce našeho území (asi do 25–30 km) kolem 5000 lehkých polních opevnění (betonových, převážně pozorovaten a pevnůstek pro pěchotní zbraně), na kterých se každoročně s potřebným stupněm utajení prováděla jarní i podzimní údržba. Měly svůj význam i pro ochranu živé síly v případě použití nepřítelem neutronových zbraní.“⁶⁹ Československá lidová armáda nedisponovala nikdy jadernými zbraněmi. „To však neznamenalo, že by je od Sovětského svazu v případě nebezpečí nedostala. Jinak to byla velmi svědomitě dodržovaná dohoda mezi USA a SSSR, takže obdobně by je Američané vydaly svým spojencům v NATO až v případě nezbytnosti. Sklady jaderné munice začaly Spojené státy zřizovat v SRN již v polovině padesátých let. Nejprve pouze pro taktické rakety, postupně však bylo jejich budování rozšířeno i pro rakety, postupně však bylo jejich budování rozšířeno i pro rakety operačně taktické a pro letectvo. Sovětský svaz na území ČSSR vybudoval až v roce 1969 tři takové sklady. Byly nesporně pro naši armádu, ale v míru nám nepatřily, ani jsme je nestřežili a neobhospodařovali. Jejich převzetí v případě zmiňovaného nebezpečí nebyla složitá záležitost. U raketových útvarů byly vycvičené přejímací skupiny, které by tento úkol nepochybně zvládly.“⁷⁰

Často kritické a jednostranné náměty ohledně vedení válečné činnosti Československým frontem v postupu k Rýnu zapomínají i na druhou stranu mince. I v současném Vojenském výkladovém slovníku, dle normy NATO, je mimo jiné uvedeno, že termínem útok se označuje „druh boje, který má rozhodující význam pro dosažení vítězství.“⁷¹ Dále je v tomto hesle obsaženo, že „cílem útoku obvykle je zničit uskupení nepřítele nebo zbavit ho schopnosti klást odpor a ovládnout důležité prostory (čáry, objekty). V řádech jednotlivých armád charakterizován jako základní, hlavní, rozhodující druh boje, protože pouze útokem lze získat a udržet iniciativu, rázně využít každé výhody, narušit soudržnost obrany nepřítele a přenést boj do hloubky jeho sestavy, obklíčit a pronásledovat jeho vojska a dosáhnout konečného vítězství v boji.“⁷²

⁶⁹ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 77.

⁷⁰ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 74.

⁷¹ Kolektiv autorů. *Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů*. Vyškov, 2005. S. 274.

⁷² Tamtéž.

Příprava Ozbrojených sil ČSR a ČSSR nebyla při řízení tisíců kusů techniky a desetitisíců jedinců lehkou záležitostí. Chyby nelze vyloučit při rozhodování jedince, natož při řízení takového množství zdrojů. Vždyť u Západního vojenského okruhu se denně na kolové „technice“ denně ujelo v průměru 430 000 kilometrů a na těžké pásové technice 30 000 kilometrů.⁷³ Zhodnocení ČSLA Miroslavem Vackem v textu knihy *Generál studené války* je následující: „Československá lidová armáda měla organizační strukturu odpovídající tehdejšími požadavkům na vedení bojové činnosti. K tomu v ní existoval i spolehlivý a dobře připravený velitelský sbor. Měla výzbroj odpovídající ekonomickým možnostem našeho státu. Byla moderní, zabezpečující dostatečně splnění stanovených úkolů v případě války. Výcvik velitelů, štábů i vojsk byl prováděn na požadované úrovni, zabezpečoval zvládnutí techniky i hlavních zásad vedení bojové činnosti vojáky z povolání, vojáky základní vojenské služby i zálohami. Jenom ten, kdo nerozumí dobře své profesi, může zatajovat nedostatky v práci a nadhodnocovat výsledky, kterých dosahovala organizace, ve které působil. Měli jsme nedostatky, snažili jsme se průběžně o jejich odstranění. Mnohé se nám podařilo zlepšit, některé jsme řešili jen obtížně a byly i takové, které se nám odstranit nepodařilo.⁷⁴“ Jak už jsem zmínil v úvodu, jedná se o vzpomínky generála Miroslava Vacka, které jsou z pohledu historické vědy subjektivní povahy, popisují ovšem objektivní realitu, z úhlu vedoucího řídicího pracovníka, dané vojenské problematiky a tím nám vlastně alespoň částečně umožňují proniknout do studované problematiky.

1.8 Postavení československých ozbrojených sil ve Varšavské smlouvě

Z hesla Pevná hráz socialismu a míru – tj. Československo jako prvosledový stát Varšavské smlouvy na dotyku s odpovídajícím politickým řádem odpovídající Vítěznému únoru. Dne 14. května 1955 byla v hlavním městě Polské lidové republiky uzavřena Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci, zkráceně Varšavská smlouva. Jedenáct článků stvořilo vojenský pakt, který reagoval na vstup Německé spolkové republiky do Severoatlantické aliance dne 9. května 1955⁷⁵. Na základě článku pět bylo vytvořeno tzv. Spojené velení ozbrojených sil. Velení byl předpořízen Československý front. „S předpořízením Československého frontu hlavnímu veliteli Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy bylo připraveno přidělení do jeho sestavy Střední skupinu sovětských vojsk (SSkSV) v ČSSR, což vlastně znamenalo jeho

⁷³ VACEK, Miroslav. *Proč bych měl mlčet*. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, 1991. S. 9.

⁷⁴ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 101.

⁷⁵ Je zřejmé, že SRN si nevybrala ono symbolické datum náhodou.

posílení o další armádu o pěti divizích a armádní komplet i bombardovací leteckou armádu ze sestavy SOS VS.“ Jinými slovy Střední skupina Sovětských vojsk dislokovaná od průběhu roku 1968 na území ČSSR spadala v případě války do podřízenosti našeho generálního štábu. Pochopitelně SSSR vzhledem ke své vojenskopolitické a hospodářské síle byl předurčen k tomu, aby měl rozhodující místo ve vedení Varšavské smlouvě, zejména jako jedna ze dvou světových supervelmocí.

„Demokratičtější“ postupovaly státy Severoatlantické aliance. Ve svém hodnocení zmínil Miroslav Vacek situaci ve vojenském paktu NATO. „V NATO bylo zakotveno, že velitelem na Evropském válčišti musí být jedině jedině Američan. Jistě zajímavé, ale možná i méně pochopitelné, když zde, „doma“, existují takové vojenské mocnosti jako Velká Británie nebo Francie (dokud prezident de Gaulle v roce 1966 nerozhodl o vystoupení z vojenské části NATO). Ale Američané chytře dopouští, aby třeba velitelem na Středoevropském válčišti byl kdokoliv jiný z členů (i tak je totiž podřízen veliteli Evropského válčiště). Obdobně to bylo a je s velitelem na jižním křídle. Mohl to být Ital nebo Francouz, ale nebyl. Když koncem 90. let navrhovali Francouzi, aby funkce byla svěřena Italům, neuspěli. A tak by se dalo pokračovat dále a lze dospět i k názoru, že generální tajemník NATO není funkce natolik významná, aby ji nemohl zastávat někdo ze spojenců, protože vykoná to, co bylo již prosazeno. Kým, na tom už tolik nezáleží.“⁷⁶ Nejvyšší orgán Varšavské smlouvy „byl Politický poradní výbor, který sestával z Výboru ministrů zahraničí a ze Spojeného sekretariátu. Vojenskou organizaci tvořil Výbor ministrů obrany, Spojené ozbrojené síly a Spojené velení. Velení Společných ozbrojených silám společně s Výborem ministrů obrany a Spojeným vedením se uskutečňovalo Vojenskou radou, štábem Spojených ozbrojených sil a jinými orgány velení.“⁷⁷

1.9 VÁLKA

Ke komplexnímu uchopení dvou předchozích kapitol, ve kterých rozebírám přípravu naší Vlasti na válečný konflikt, je nyní vhodné uvést několik definic války jako takové. V podstatě můžeme říci, že se jedná o politický nástroj k prosazení dalšímu prosazení své vůle dané politického řádu. Uveďme alespoň několik definic války, které ji definují a vykreslují z více pohledů a rovin:

⁷⁶ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 67 a 68.

⁷⁷ Tamtéž.

„Válka je pouze pokračováním politiky jinými prostředky.“⁷⁸

„Válka je všestranným zápasem materiálních a morálních sil zúčastněných národů. Tato leninsko-stalinská definice války je založena na zevšeobecnění všech historických zkušeností a byla potvrzena zkušeností obou světových válek.“⁷⁹

„Válka je soubor opatření zaměřených na uchvácení cizích přírodních, energetických a lidských zdrojů.“⁸⁰

1.9.1. Branná výchova

Zásadní informací pro tuto práci je, že předstupeň VKVŠ byla branná výchova⁸¹ na vysokých školách za první a druhé republiky. Pochopitelně nelze umístit mezi brannou výchovu a VKVŠ rovnítko, tj. znak rovnosti. Ale v případě opatření realizovaných Třetí republikou došlo k letním cvičením studentstva ve výcvikových táborech. Což je blízké k problematice a činnosti VKVŠ. Předmět branná výchova se vyučoval na základě výnosu prvorepublikového ministerstva školství a osvěty ze dne 14. září 1938. Je jasné, že tento výnos vycházel ze zákona o branné výchově č. 184/1937 Sb., na němž se usneslo Národní shromáždění republiky Československé. V prvním paragrafu je uvedeno: „Veřejná péče o výchovu a vzdělávání se rozšiřuje o brannou výchovu“ V druhém paragrafu tohoto zákona, je uveden účel branné výchovy. A to že cílem „branné výchovy je pěstovati v obyvatelstvu Československé republiky podle jeho věku, vzdělání a povolání (zaměstnání) ony mravní vlastnosti, tělesnou zdatnost, znalosti a dovednosti, jichž je třeba k obraně státu.“

Třetí paragraf hovořil o dělení branné výchovy na tři základní složky. První – branná výchova je průpravou v oblasti mravní, naukové a tělesné. Druhá složka branné výchovy zajišťuje komplexní výcvik v pomocných a ochranných službách a civilní protiletectké ochraně.

⁷⁸ Wikipedie, heslo Carl Von Clausewitz. [online]. [cit. 2019-07-13].

⁷⁹ SPIŠIAK, Michal. *Hlavní rysy operačního umění Sovětské armády v deseti drtivých úderech*. Praha: Naše vojsko, 1955. Velká vojenská knihovna. S. 11.

⁸⁰ ПЯКИН Валрий, О мире кривых зеркал. Фонд концептуальных технологий, 2018. S. 5.

⁸¹ „Branná politika je souhrnem názorů, zásad, principů, činností a vztahů v oblasti vojenské výstavby státu, zabezpečení obrany země, přípravy ozbrojených sil a obyvatelstva k ozbrojené obraně vlasti (nebo vedení války).“ TESAŘOVÁ, Radka. Branná výchova a obrana vlasti ve škole. Hrušovany u Brna, 2016. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno, Fakulta pedagogická, Katedra občanské výchovy. S. 10.

Třetí složkou je branný výcvik. Paragraf č. 4 nás informuje o povinnostech (každého občana) k branné výchově. Všichni státní občané republiky Československé „podléhají“ „bez rozdílu pohlaví“ brannému výcviku do od okamžiku povinné školní docházky až do završení 30. roku svého života. Příslušníci civilní protiletectvé ochrany jsou povinni se účastnit na výcviku až do 50 roku svého života. Ovšem s tím nesouvisí povolání na vojenské cvičení v rámci vojska Československé branné moci. Je nepochybně zajímavé, že vydá-li vláda Československé republiky příslušné nařízení, jsou povinni cizinci „dlející trvale na území Československé republiky“ účastnit se branné výchovy. V závěru je uvedeno, že „účast při branné výchově podle tohoto zákona je občanskou povinností, za jejíž plnění nepřísluší náhrada“. V sedmém § se hovoří o tom, že při tehdejší ministerstvu národní obrany vytvoří jako pomocný orgán meziministerský sbor branné výchovy, který se skládá z prostředníků ministerstev, do jejichž působnosti spadá branná výchova. V tomto orgánu byli rovněž organizováni pracovníci ministerstva financí a dalších ústředních orgánů státní správy.

Paragraf §18 řešil otázku osvobození od branné výchovy. Osvobození je nutné „vhodným způsobem osvědčiti“. To bylo možné u „tělesné a duševní neschopnosti“ obdržet u lékaře „veřejné zdravotnické služby“ a pracovník lékařské zdravotní služby byl povinen prohlídku poskytnout („vykonat“) zdarma. Dále od výcviku byli osvobozeni duchovní, lékaři a starostové. V dalších paragrafech tohoto zákona jsou uvedena pravidla osvobození od branné výchovy, omluvení neúčasti při branné výchově a další pro nás nad rámecové informace. Zákon má celkem 69 §.

Zvláště zajímavé, že tehdejší trestní řád nabízel možnost postihnouti toho, kdo „vědomě (...) ruší, maří nebo ztěžuje“ provádění tohoto zákona, nebo kdo veřejně snižuje nebo zesměšňuje brannou výchovu, „bude potrestán soudem za přečin tuhým vězením od osmi dnů do tří měsíců; vedle toho může mu býti uložen peněžitý trest od 100 Kč do 10.000 Kč.“⁸² Vedle toho bylo nařízeno, že do školských žákovských knihoven se nesmí dostat žádná publikace znevažující brannou výchovu „nebo proti ní směřující“.

Národní shromáždění v druhé hlavě tohoto zákona se usneslo, že „branná výchova jest povinná pro žactvo a studující veřejných škol všech druhů a stupňů.“.

⁸² Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 [online]. [cit. 2019-07-13] <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm3v6mjyqgxhazrvgewta>

1.9.2. Branná výchova za Třetí republiky

Úlohou branné výchovy, tehdy ke konci 40. let, bylo na školách „rozvíjet všechny morální a fyzické vlastnosti a schopnost mladého člověka, důležité pro obranu stát. Součástí branné výchovy byla morální, nauková a tělesná příprava, výcvik v pomocných a ochranných službách, především k plnění úkolů protiletectvé obrany a branný výcvik.⁸³“ Opět se kladl důraz pro rozvoj „branné výchovy v řadách studující mládeže, zejména na vysokých školách.“⁸⁴ V té době „branná výchova na vysokých školách se neomezovala jen na absolvování zkoušek přednášek a úspěšné vykonání zkoušek z nauky o obraně státu. V jejím rámci se organizovala pochodová cvičení, spojená s prohlídkami vojenských objektů a různými druhy bojových cvičení. Povinným učebním předmětem v rámci branné výchovy byla také tělesná branná příprava, kterou museli navštěvovat všichni posluchači a posluchačky, a to do konce semestru, v němž dovršili 22. rok věku (muži), resp. 21. rok (ženy).“⁸⁵ Dbalo se na seberozvoj v rámci fyzické zdatnosti. „Všichni posluchači vysokých škol se museli v prvních dvou semestrech povinně zúčastňovat základních tělovýchovných cvičení po dvou hodinách týdně. Na konci druhého nebo počátkem třetího semestru vykonávali zkoušku zdatnosti. Tělesná výchova posluchačů zdůrazňovala hlavně ta cvičení, jež měla význam pro budoucí brance k úspěšnému zvládnutí výcviku pro budoucí brance k úspěšnému zvládnutí výcviku do dálky, do výšky, cviky rovnováhy, šplh, zdolávání překážek, plavání apod. Posluchači, kteří nebyli zařazeni do branného výcviku, vykonávali povinný základní výcvik, vykonávali povinný základní výcvik v pomocných ochranných službách.“⁸⁶

Snad tou nejdůležitější informací týkající se branného výcviku na vysokých školách je, že posluchač potřeboval potvrzení o absolvování, aby mohl postoupit do „dalšího ročníku studia. Každý posluchač vysoké školy podléhal až do konce semestru, v němž dovršil 30. rok věku, brannému výcviku.“⁸⁷ Všechna tato činnost posluchačů vysokých škol směřovala k tomu, že je jejich vyučující v rámci předmětu branná výchova měli seznámit „se základy vojenského

⁸³ KLUČINA, Petr. *Vojenské dějiny Československa*. Díl V, Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Naše vojsko, 1989. ISBN 80-206-0056-6. S. 221.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ KLUČINA, Petr. *Vojenské dějiny Československa*. Díl V, Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Naše vojsko, 1989. ISBN 80-206-0056-6. S. 221 a s. 222

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž.

výcviku, připravit je částečně pro funkci důstojníka v záloze, pomocné obranné služby a pro některé další úkoly při obraně státu. V rámci prováděného výcviku byli posluchači povinni absolvovat v průběhu roku nejméně tři pochodová cvičení, a to až do konce studijního roku, ve kterém dosáhli 22. roku věku.“⁸⁸

LETNÍ VÝCVIK

„Podle platného vládního nařízení z 13. května 1938 se v rámci branného zákona měly v období hlavních letních prázdnin uskutečnit povinné kurzy branné výchovy ve studentských letních výcvikových táborech v trvání 15 dnů po ukončení letního semestru prvního, druhé a třetí ročníku vysokoškolského studia. První kurzy branné výchovy, na jejichž přípravě se podílelo ministerstvo národní obrany, Hlavní inspektorát branné výchovy a ministerstvo školství a osvěty, se uskutečnily až v létě 1947. Zúčastnilo se jich kolem tří tisíc posluchačů prvního a druhého ročníků, posluchači Vysoké školy tělesné výchovy a profesori a profesorky ze středních škol.“⁸⁹

„Součástí branného výcviku v táborech byla pořadová příprava cvičení se zbraní, teorie a praktický výcvik ve střelbě, pochodová cvičení, polní cvičení v terénu, orientace podle mapy v terénu, odhadování vzdálenosti, průzkumná, spojovací a bojová cvičení atd. Všechny letní výcvikové studentské tábory branné výchovy byly organizovány a vedeny podle vojenského vzoru. Výcvik vysokoškoláků zajišťovali důstojníci a aspiranti v úzké spolupráci s profesory tělesné výchovy z jednotlivých vysokých škol.“⁹⁰ V porovnání s První republikou systém branné výchovy Třetí republiky se již značně přibližoval podobě Vojenských kateder.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ KLUČINA, Petr. *Vojenské dějiny Československa*. Díl V, Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Naše vojsko, 1989. ISBN 80-206-0056-6. S. 221 a 222.

2. Obecná chronologie VKVŠ

2.1 Poválečná politická situace a zavedení předvojenské přípravy, VK

Příčinu vzniku Třetí Československé republiky, její politický vývoj a směřování je nutné hledat v kontextu tehdejší politické situace, která byla výrazně ovlivněna procesy a událostmi, které probíhaly před druhou světovou válkou a za ní. Za její základní kamen je považován Košický vládní program z 5. dubna 1945. Hlavní politickou sílu té doby představuje Národní fronta Čechů a Slováků. I přes existenci navenek jednotné Národní fronty probíhal uvnitř ní soubor, v ní obsažených, politických struktur o moc. V tomto zápase vedla a posléze zvítězila, díky lepší taktice a strategie, odpovídající tehdejší situaci, která byla dosti odlišná, Komunistická strana Československa. Tento den je znám jako Vítězný únor – 25. únor 1948, dříve slavený jako Vítězství pracujícího lidu.

V té době „zahraničnímu výboru Kongresu USA byla počátkem dubna 1948 předložena tajná zpráva Strategie a taktika světového komunismu, v níž celá 4. kapitola byla věnována ‚pražskému převratu‘ Byl zde vysoce hodnocen taktický postup KSČ a naopak kritizován postup jejich protivníků: ‚Nikdy nebyly potencionální síly moci ve státě dokonaleji zneškodněny . . . Problém převzetí moci ve státě nikdy nebyl úplněji a úspěšněji završen než v únoru 1948 v Československu . . .‘⁹¹ Základní cíle a úkoly vojenské a bezpečnostní politiky KSČ byly po Únoru promítnuty do ústavních, zákonných a dalších právních předpisů, které představovaly ústavně právní základy vojenské a bezpečnostní politiky státu diktatury proletariátu.⁹²

V řízení se objevily rysy centrálního plánování, pod názvem Dvouletý hospodářský plán a později Pětiletý hospodářský plán, které byly z právního hlediska vlastně zákony.⁹³ Podstatné pro celou společnost byly sjezdy KSČ, během nichž se třeba vyhodnocoval pětiletý plán a přijímal nový. Proto i sjezdy KSČ a politika této strany měla značný vliv na vývoj Vojenských kateder VŠ.

⁹¹ KLUČINA, Petr. *Vojenské dějiny Československa*. Díl V, Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Naše vojsko, 1989. ISBN 80-206-0056-6. S. 277.

⁹² KLUČINA, Petr. *Vojenské dějiny Československa*. Díl V, Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Naše vojsko, 1989. ISBN 80-206-0056-6. S. 289.

⁹³ Zákon o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky (zákon o pětiletém plánu) č. 241/1948 Sb. [online]. [cit. 2019-07-13] <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-241?text=Z%C3%A1kon+o+prvn%C3%ADm+p%C4%9Btilet%C3%A9m+pl%C3%A1nu>

Mezi 25. a 29. květnem 1949 probíhal v hlavním městě Československa, v Praze, IX. sjezd Komunistické strany Československa, v tehdejším Sjezdovém paláci umístěném v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka. IX. sjezd Komunistické strany Československa projednal a definitivně schválil generální linii výstavby socialismu v Československu. V souvislosti s nepříznivou mezinárodní situací přijal prezident republiky rozhodnutí, v rámci vojenskopolitické linie IX. sjezdu, zavést vojenskou přípravu při studiu na VŠ.⁹⁴ Na sjezdu také zaznělo, že „musí být budování a výstavby lidově demokratické armády, mnohem lepší, než byla předmnichovská armáda.“⁹⁵

Školní rok 1948-1949 lze považovat za podstatný z hlediska zavádění předvojenské/vojenské přípravy na čs. vysokých školách. Ovšem pouhou formou předmětu Nauka o obraně státu⁹⁶ (stále existoval po celou dobu paralelně až do devadesátých let také předmět branná výchova). Předmět v rozsahu dvě hodiny týdně v prvních ročnících vysokých škol byl doplněn následnými kurzy v letním období, jejímž charakteristickým znakem byl vševojskový výcvik. Vyučující a materiální zabezpečení výuky a kurzů zajišťovaly vojenské útvary.⁹⁷ Dle branného zákona číslo 92/1949 Sb. nastupovali muži vysokoškoláci, ženy mohly nastoupit dobrovolně, na dvouletou vojenskou základní službu. Po absolvování přijímače, tedy základního výcviku, byli odesláni do tehdejších Škol pro důstojníky v záloze (ŠDZ).⁹⁸

2.2 Vznik vojenských kateder

Dne 15. srpna 1951 byl vydán prezidentem republiky Klementem Gottwaldem rozkaz č. 247 týkající se organizaci vojenských škol. Článek devět tohoto rozkazu ustanovil následující: „Organizuje se povinná vojenská příprava posluchačů na civilních vysokých školách“.⁹⁹ Výnosy ministra národní obrany Alexeje Čepičky a ministra školství, věd a umění PhDr. Zdeňka Nejedlého zavedly povinnou vojenskou přípravu pro všechny studenty. Pro studentky pouze pokud se dobrovolně přihlásí. Tato příprava je čekala po celou dobu studia na vysoké škole. Týdně se jednalo o dva půldny po čtyřech vyučovacích hodinách, společně s letním kurzem ve

⁹⁴ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 1.

⁹⁵ KLUČINA, Petr. *Vojenské dějiny Československa*. Díl V, Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Naše vojsko, 1989. ISBN 80-206-0056-6. S. 361.

⁹⁶ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 1.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 1.

vojenských výcvikových táborech po dobu minimálně jednoho měsíce. Vojenská příprava pro posluchače čtyřletých odborů sčítala celkem 1720 hodin, včetně tří letních soustředění po prvním, druhém a třetím akademickém ročníku. Tomu odpovídalo to, že na vybraných vysokých školách bylo 1. října 1951¹⁰⁰ zřízeno 17 vojenských kateder, které vojenskou přípravu studentstva realizovaly. Studenti vysokých škol, kteří absolvovali úspěšně vysokou školu a vojenskou přípravu „byli zproštěni dvouleté vojenské základní služby.“¹⁰¹

Vojenské katedry vznikly na těchto Vysokých školách (názvy škol zachovány podle znění zdrojového dokumenty):

„PRAHA	1. Akademie múzických umění
	2. České vysoké učení technické
	3. Karlova Univerzita
	4. Vysoká škola politických a hospodářských věd
ČESKÉ BUDĚJOVICE	5. Pobočka pedagogická fakulty
PLZEŇ	6. Vysoká škola strojní a elektrotechnická
PARDUBICE	7. Vysoká škola chemická
BRNO	8. Janáčkova akademie múzických umění
	9. Vysoká škola zemědělská
	10. Masarykova univerzita
OSTRAVA	11. Vysoká škola báňská
OLOMOUC	12. Palackého univerzita
BRATISLAVA	13. Vysoká škola hospodářských věd
	14. Slovenská univerzita

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 2.

15. Slovenská vysoká škola technická
- KOŠICE
16. Vysoká škola polnohospodárska a lesného inžinierstva
17. Pobočka lekárskej fakulty¹⁰²

Vojenské oddelení

Vznik mnoha vojenských kateder, a jejich dvojí podřízenost, vedl k tomu, že 1. října 1953 bylo vytvořeno na ministerstvu školství, vědy a kultury Československé republiky samostatné vojenské oddělení¹⁰³, jehož cílem bylo zlepšit komunikaci a řízení vojenských kateder. V čele stál voják z povolání ve funkci náčelníka.¹⁰⁴ Velitelství vojenských kateder bylo součástí ministra školství, věd a umění. Do vzniku velitelství byly VKVŠ vykonávající vojenskou přípravu podřízeny vojenským okruhům, v rámci kterých spadaly do kompetence jednotlivých druhů vojsk a týlu MNO.¹⁰⁵ Z hlediska odborného spadal vojenský odbor pod ministerstvo školství. Rektoři zajišťovali materiálně výuku a věcně Vojenský obor byl řízen MNO. Sídlil v nejvyšším patře v Konviktu v Bartolomějské ulici.¹⁰⁶

Materiální zabezpečení VKVŠ a její příslušnictví / Příslušenství a příslušníci VKVŠ

Materiální zabezpečení vojenských kateder bylo zpočátku dosti nevyhovující. Tento problém však přetrvával až do šedesátých let. To zcela jistě naznačuje, že katedry nebyly pro ministerstvo národní obrany, pochopitelně, tak strategicky podstatné jako jiné části ozbrojených sil a druhů vojsk. Faktem je, že pozice VKVŠ, tj. mezi Československou (od r. 1954 lidovou) armádou a ministerstvem školství, tuto situaci ohledně materiálního a týlního zabezpečení může vysvětlit. Od vzniku do 60. let se cvičilo v občanském oděvu a k samotnému výcviku byly používány druhoválečné německé pušky s provrtanou hlavní. Při ohledu na dobový kontext, tak na pozici osobní zbraně příslušníka našich ozbrojených sil byla v 50. letech stále puška, i když samonabíjecí, i u prvosledných vojenský útvarů (VÚ). Později byl v rámci vojenské katedry zaveden vojenský oděv – dvoudílný zelený pracovní oděv, šněrovací boty, zelená košile s

¹⁰² Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 2.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 3.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Rozhovor s generálmajorem Evženem Špitálníkem 13. prosince 2019.

vázankou.¹⁰⁷ Tato změna nastala teprve roku 1964, tj. 13 let po založení VKVŠ prezidentem Klementem Gottwaldem, kdy se ona ožehavá materiální situace voj. kateder diametrálně změnila k lepšímu stavu. Studenti byli nově vystrojeni soukenným vojenským stejnokrojem vzor 21¹⁰⁸, který byl postupně od roku 1960 pomalu vyřazován výstroje ČSLA. V té době byl postupně zaváděn vojenský oděv, plnicí funkci polního stejnokroje, vzor 60 „Jehličí“. Daná situace ohledně výstroje a výzbroje VKVŠ tedy dokresluje výše zmíněnou tezi, o tom že VKVŠ nebyly ve středu zájmu MNO. Faktem je, že na úseku budování a výstavby ozbrojených sil Československé republiky byly oblasti s vyšší prioritou, které si zasloužily onu pozornost. V 50. a 60. VKVŠ neměly k dispozici řádné prostory a zázemí pro výuku. Výuka byla realizována ve veřejných kinosálech a posluchárnách až pro celky sčítající 300 studentů. Odborný materiál byl k dispozici pouze v omezeném množství.¹⁰⁹ Stav oslabeného zájmu o vyřešení materiální úrovně VKVŠ se v podobné míře promítl i do lidských zdrojů, tedy vyučujících, VKVŠ. Není tajemstvím, že na voj. katedry byli přemísťováni vojáci z povolání, u nichž byl oslabený zdravotní stav (nemohli řádně sloužit u bojových útvarů), po kádrové stránce byli méně politicky spolehlivější a byli na nižší odborné úrovni.¹¹⁰ Ovšem je třeba uvést na pravou míru, že tato informace pochází z odstavce informujícím o stavu v 60. letech. Podle toho je nutné k ní přistupovat. Pro ujasnění by bylo nutné pátrat po pamětnících z řad studentů, vyučujících již nejsou k dispozici. „Organizace a počty vojenských kateder byly určeny organizačními tabulkami, jejichž podkladem byly počty vysokých škol.“¹¹¹

První změny struktur

Pět let po zavedení vojenské přípravy v Československu došlo k prvním výrazným změnám. V lednu 1956 ministr národní obrany Alexej Čepička nařídil rozkazem č. 02 snížit počet hodin vojenské přípravy na 1200 hodin včetně dvou letních soustředění. Absolventi VKVŠ nebyli povinni vykonat základní vojenskou službu.¹¹² Počátky tohoto opatření je nutné hledat v roce 1953. Tehdy dění v Československu, ať už veřejné či politické, bylo v březnu roku 1953 a následujících měsících ovlivněno smrtí Josifa Vissarionoviče Stalina 5. března 1953. Pohřeb

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 7.

¹⁰⁹ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 6.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 6.

¹¹² Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 3.

generálního tajemníka KSSS se odehrál v hlavním městě Svazu sovětských socialistických republik, v Moskvě, 9. března 1953. O dva dny později, tj. 11. března 1953 se vrátil do Prahy letecký speciál s československou delegací, v jejímž čele byl prezident republiky Klement Gottwald. Ten tři dny po návratu do své vlasti umírá. Smrt J. V. Stalina a K. Gottwalda byla předznamenáním změn politických a odvolání některých osob, které zastávali čelní pozice a funkce ve straně a vládě a samozřejmě i na dalších pozicích. Těmto postupným změnám neunikl Stalinův oblíbenec, ministr národní obrany armádní generál Alexej Čepička. Hlavní změny však rozpoutal až proslulý XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu, který byl zahájen slavnostně 14. února 1956 a zakončen 26. února téhož roku. Tento sjezd, celostátně a mezinárodně významný, se odehrál v Moskvě pod záštitou ÚV KSSS. Předposlední den sjezdu vystoupil se závažným projevem pod názvem Kult osobnosti a jeho důsledky Nikita Sergejevič Chruščov. Ač se jednalo původně o řeč vedenou úzkému okruhu osob, tak obsah se šířil podstatnou rychlostí. Referát zdiskreditoval Stalina a jeho politiku včetně všech jejích úspěchů. Rovněž odstartoval vnitřní kolizi v řadách zemí Socialistickým bloku. Zároveň to třeba v případě ministra národní obrany Alexeje Čepičky znamenalo jeho ústup z politické slávy, křeslo ministra národní obrany opustil 25. dubna 1953. Řízení důležitého rezortu, NO, převzal generál Bohumil Lomský, bývalý příslušník 1. Československého armádního sboru.

Generálplukovník Bohumil Lomský reagoval na usnesení vlády č. 2302 ze 14. září 1956 a vydal v září téhož roku z pozice ministra národní obrany rozkaz č. 24.¹¹³ Cílem rozkazu a vládního usnesení bylo rozšířit vojenskou přípravu na všech ročnících níže uvedených vysokých škol a samozřejmě i na jejich fakultách (názvy jsou opět zachovány podle znění zdrojového dokumentu):

„České vysoké učení technické, kromě fakulty lesnické a ekonomicko-inženýrské Praha

Vysoká škola železniční Praha

Vysoká škola chemicko–technologická Praha

¹¹³ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 4.

Karlova Univerzita Praha

kromě fakulty Matematicko-fyzikální, biologické, právnické a filozofické fakulty¹¹⁴

*Vysoká škola zemědělská Praha
fakulty provozně ekonomické*

kromě

Vysoká škola strojní a elektrotechnická Plzeň

Vysoká škola strojní Liberec

Pobočka fakulty všeobecného lékařství Karlovy Univerzity Plzeň

Vysoká škola chemicko-technologická Pardubice

Pobočka Českého vysokého učení technického Poděbrady

Vysoké učení technické Brno

Vysoká škola zemědělská a lesnická Brno

kromě fakulty lesnické a veterinární

Masarykova univerzita Brno

kromě fakulty přírodovědecké, filozofické, farmaceutické

Palackého univerzita Olomouc

Vysoká škola báňská Ostrava

Slovenská vysoká škola technická Bratislava

kromě fakulty ekonomicko-inženýrské

Univerzita Komenského Bratislava

kromě fakulty přírodovědecké, právnické, filozofické a farmaceutické

Pobočka lékařské fakulty Univerzity Komenského Košice

Vysoká škola technická Košice

¹¹⁴ Tamtéž.

Vysoká škola zemědělská Nitra

*kromě fakulty veterinární na pobočkách v Košicích*¹¹⁵

Rozkaz dále reorganizoval celkovou dobu trvání a konání vojenské přípravy na vysokých školách. Je očividné, že se vláda snažila rozšířit VKVŠ i na další vysoké školy v Československu. V textu bylo stanoveno, že vojenská příprava bude realizována po čtyři studijní roky v rozsahu pěti hodin uložených do jednoho dne v týdnu a dvou hodin samostudia mimo vojenský studijní den. Celkový počet hodin včetně dvou letních soustředění se výrazně snížil na 900 hodin.¹¹⁶ Usnesení vlády č. 2302 ze dne 14. září 1956 poprvé zavedlo pro povinnost zkrácené vojenské základní služby v délce trvání šesti měsíců pro absolventy VŠ, kteří zakončili vojenskou přípravu na VŠ závěrečnou zkouškou v akademickém roce 1956/57 a později.¹¹⁷ Tyto změny reagovaly na červnovou celostátní konferenci KSČ, kde se „konkretizovala generální linie budování základů socialismu v nových podmínkách. Schválila směrnici pro druhý pětiletý plán na léta 1956–1960, stanovila cíl – vybudovat materiální výrobní základnu socialismu v Československu. Její jednání a závěry se promítly i do struktury vojenské přípravy.“¹¹⁸

V souvislosti s dalším sjezdem vedoucí strany Československé národní fronty Čechů a Slováků došlo na další strukturální a organizační změny pro VKVŠ. XI. sjezd KSČ se konal od 18. až do 21. června 1958. Jeden ze závěrů mimo jiné konstatoval, že je nutné zvýšit obranyschopnost republiky.¹¹⁹ Zvyšování obranyschopnosti se dotklo i VKVŠ a vojenské přípravy občanů ČSSR. Školní rok 1958/1959 opět zavedl v plném rozsahu výuku vojenské přípravy na všech vysokých školách a fakultách, kde byla v roce 1956 zrušena.¹²⁰

Rok 1963 přinesl vznik vojenské katedry lékařské fakulty v Hradci Králové, která byla v roce 1981 přejmenována na Vojenskou lékařskou fakultu.¹²¹ Vládní usnesení č. 245/65 zavedlo přípravu na VŠ uměleckého směru. V témže roce spadalo pod Vojenské oddělení Ministerstva

¹¹⁵ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR S. 5.

¹¹⁶ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR S. 5.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 4.

¹¹⁹ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 9.

¹²⁰ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 7.

¹²¹ Tamtéž.

školství a kultury ČSSR 22 vojenských kateder na území Československé socialistické republiky.¹²²

Pracovníci vojenského odboru se v roce 1967 vydali do Polské lidové republiky, aby získali poznatky z organizace vojenské přípravy na místních vysokých školách.¹²³ Dne 24. dubna 1968 nastoupil do funkce ministra MNO armádní generál Ing. Martin Dzúr, která rovněž se zúčastnil cesty z Buzuluku do Prahy, ale jako příslušník týlu.

2.3 Změny v průběhu 70. let. Normalizace a standardizace výuky

Snížování počtu vyučovacích hodin nebylo však plně zakončeno. Důležitý je z toho hlediska rok 1960, kdy bylo přijato vládní usnesení č. 725/60. Na jeho základě došlo k snížení celkového počtu vyučovacích hodin z 900 na 600 vyučovacích hodin. Toto snížení však vedlo k tomu, že došlo k rozšíření délky vojenské základní služby z šesti na dvanáct měsíců. Usnesení znovu řádně upřesnilo, na kterých vysokých školách bude probíhat výuka vojenské přípravy.¹²⁴ Zároveň byl vydán předpis pro řízení a vedení vojenských kateder, Sm-škol-4 „Směrnice pro organizační činnost vojenských kateder vysokých škol“. Vojenská příprava byla postupně zavedena na všechny vysoké školy, i ty nově vzniklé. Třeba hned v roce 1960 byla vytvořena pobočka vojenské katedry Vysoké školy zemědělské Praha v nově vzniklé fakultě provozně-ekonomické v Českých Budějovicích. V roce 1972 byla z pobočky vytvořena samostatná katedra.¹²⁵

2.4 Federalizace Československa, rok 1968 a sedmdesátá léta

Vojenské katedry byly událostmi roku 1968 zasaženy zejména po personální stránce a vojenské oddělení bylo ovlivněno zákonem o federalizaci Československa. Ústavní zákon číslo 143/1968 Sb. přinesl organizační změny na ministerstvu. Na základě tohoto zákona bylo vytvořeno jedno vojenské oddělení na ministerstvu školství České socialistické republiky a druhé vojenské oddělení, ale pro Slovenskou socialistickou republiku. Jak název napovídal, každé vojenské oddělení nyní řídilo vojenské katedry pouze na teritoriu dané republiky. Toto oddělení

¹²² Tamtéž.

¹²³ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 8.

¹²⁴ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 6.

¹²⁵ Tamtéž.

na Slovensku bylo zřízeno 1. 1. 1969 podle sbírky nařízení a směrnic č. 3/1969.¹²⁶ Do této nové funkce byl jmenován plk. Ing. Štefan Wágner¹²⁷, bývalý velitel VKUK.¹²⁸ Ve funkci zůstal do 31. prosince 1970, kdy jej nahradil plk. Ing. Ján Husík. Vojenský odbor MŠMTV SSR ČSSR řídil v osmdesátých letech 9 vojenských kateder na slovenských civilních vysokých školách.¹²⁹

Fenomén pražského jara a 21. srpna se dotkl VKVŠ pouze velmi okrajově. Následky byly pouze zejména personální a ty přišly po nějaké době, zejména pro Ty, jak uvádí kronika: „pracovníci vojenských kateder, kteří se zkompromitovali svými pravicovými a oportunistickými názory a jednáním, byli ze strany vyloučeni a museli odejít.“¹³⁰ Naopak Ti, co uznali své pochybení a zejména pro jejich pasivní chování v období roku 1968, byli vyloučeni rovněž z Komunistické strany Československé, ale směli zůstat na svých pracovních pozicích a tedy i nadále pedagogicky působit při vojenské přípravě na VKVŠ.¹³¹

Řízení vojenských kateder v obou dvou republikách ovlivnil nový služební předpis Škol-1-6, který byl zaveden v roce 1971. Dále v tomto období postoupila do popředí snaha doplňovat voj. katedry solidnějšími kádry – tj. učiteli a funkcionáři – s vysokoškolským vzděláním a bohatou službou u bojových útvarů ČSLA. Tato snaha společně se zlepšením řídicí a organizační práce vedla k výraznému zkvalitnění funkce VKVŠ.¹³²

V rámci zkvalitňování výuky byla v Brně roku 1974 zřízena samostatná vojenská katedra na Vysoké škole veterinární. Do jejího vzniku realizaci vojenské přípravy na této škole zajišťovala vojenská katedra Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně.¹³³

Teprve po řadě let po provedené federalizaci a vytvoření dvou vojenských odborů na každém republikovém ministerstvu školství proběhla první výměna zkušeností mezi obory, které řídily VKVŠ v celé republice. Bylo to v roce 1975 a setkání voj. oborů proběhlo v Bratislavě.¹³⁴

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 8.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 7.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž.

V druhé polovině 70. se odehrála nová událost, která se stala součástí pracovních činností na úseku vojenské katedry. Rok 1976 totiž přinesl také historicky první školení začínajících učitelů na VKVŠ ČSSR.¹³⁵ Významný den ozbrojených sil v Československu byl 6. říjen, který připomínal výročí vstupu Československého armádního sboru na původní předválečnou státní hranici Československé republiky v roce 1944 v rámci jeho postupu přes Dukelský průsmyk při plnění bojových úkolů Karpatsko-dukelské operace. Ve spojení s tímto dnem v říjnu 1977 (asi spíše rok 1976) slavily VKVŠ své jubileum (právě v říjnu slavily 25. výročí od svého vzniku v roce 1951).¹³⁶ V listopadu pracovníci vojenského oddělení získávají zkušenosti z vojenské přípravy na vysokých školách v SSSR.¹³⁷ V tomto jubilejním čase přijal všechny náčelníky VKVŠ ministr školství ČSR, docent Milan Vondruška. Během této společenské návštěvy poblahopřál a ocenil práci příslušníků VKVŠ.¹³⁸ Roku 1978 ministr školství, docent Milan Vondruška, se rozhodl přejmenovat vojenské oddělení na vojenský odbor MŠ ČSR. V rámci této akce proběhla rovněž reorganizace VKVŠ. V čase této reorganizace byly vytvořeny na vojenském odboru, tak i na vojenských katedrách, nové organizační struktury.¹³⁹

Ke konci 70. let 20. století vojenský odbor navštívil v roce 1979 Polskou lidovou republiku za účelem výměny zkušeností. Delegace pracovníků díky tomu mohla získat pohled na organizaci a realizaci vojenské přípravy z polské strany.¹⁴⁰

2.5 Poslední desetiletí existence VKVŠ

Rok 1980 se nesl ve znamení častých pracovních návštěv z přátelské ciziny, popřípadě naopak realizovaných přímo na jejím území. Vojenské oddělení přijalo mnohé zahraniční delegace z armády Varšavské smlouvy.¹⁴¹ V březnu sovětskou delegaci, v dubnu delegaci Polské lidové armády. V druhé polovině roku vyrazila společná delegace obou dvou vojenských odborů za zkušenostmi do Bulharské lidové republiky.¹⁴² Tato praxe se udržela i pro příští roky. Třeba

¹³⁵ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 6.

¹³⁶ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 7.

¹³⁷ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 8.

¹³⁸ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 10.

¹³⁹ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 8.

¹⁴⁰ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 10.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 8.

hned v příštím roce došlo k setkání s pracovníky vojenského odboru Německé demokratické republiky a Maďarské lidové republiky.¹⁴³

V 70. a 80. letech docházelo k personálním problémům v měřítku celé ČSLA. Nedostatek vojáků z povolání pro vyučování na vojenských katedrách vedl ke snaze získat tyto pracovníky, a sice pozdějším odchodem do důchodu. Vybraným příslušníkům prodloužili činnou službu o 2 – 3 roky, aby byla zajištěna akceschopnost a plnění úkolů VKVŠ.¹⁴⁴ „Je třeba přiznat, že ve zmíněných letech začal klesat zájem civilních středoškoláků o studium na některých vysokých vojenských školách. V žádném případě se to netýkalo Vysoké školy letecké, Vojenské lékařské akademie, vojenské katedry ITVS, ale nejmarkantněji doléhal pokles zájmu na Vysokou školu pozemního vojska. Hlavní příčinou nezájmu byl nejspíše pokles atraktivnosti vojenského povolání, při kterém mladí lidé nebyli již ochotni podstupovat nepřijemné povinnosti, ke kterým počítali nevhodnou vzdáleností školy od svého trvalého bydliště pro většinu z nich, ale i časté změny místa služby pro ně a pro jejich rodiny po absolvování školy.“¹⁴⁵

V tomto komplikovaném období došlo rovněž k zajímavé události odehrávající se na počátku 80. let. V srpnu 1981 poprvé navštívil ministr školství Milan Vondruška závěrečné soustředění u vojsk.¹⁴⁶ Symbolický význam této návštěvy naopak dokazuje snížený zájem ze strany zástupců a představitelů civilní správy rezortu o vojenské katedry. Opačný přístup můžeme pozorovat z řad příslušníků Vojenského odboru a MNO.¹⁴⁷

Napřič květnem 1982 získával informace a zkušenosti v Kubánské republice náčelník vojenského odboru MŠ ČSR, František Janoušek.¹⁴⁸ V srpnu určitý pracovníci VKVŠ pomáhali s organizací V. mezinárodního kongresu učitelů ruského jazyka (MAPRJAL).¹⁴⁹

NOVÉ PŘEDPISY

Vojenské instituce, útvary a zařízení jsou, jak je známo, řízena dle jednotných řádů a předpisů. Je tedy nanejvýš logické, že zcela podobně tomu bylo i u Vojenské katedry Univerzity

¹⁴³ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 11.

¹⁴⁴ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 10.

¹⁴⁵ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. S. 81.

¹⁴⁶ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 11.

¹⁴⁷ Rozhovor s generálmajorem Evženem Špitálníkem 20. února 2019.

¹⁴⁸ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 11.

¹⁴⁹ Tamtéž.

Karlovy. Vojenský předpis Všeob-P-54 (práv.) týkající se vojenské přípravy na vysokých školách ČSSR zavedl od 1. září 1983 nové organizační struktury a tabulkové počty. Například na vojenském odboru došlo k vytvoření pedagogického odboru.¹⁵⁰ Přejmenována funkce učitele a staršího učitele na lektora, asistenta a odborného asistenta¹⁵¹ a náčelníka vojenské katedry a vojenského odboru. Rovněž tyto změny byly podpořeny úpravou služebních platů na úroveň platů učitelů vysokých škol.¹⁵² Jednalo se tedy spíše o kosmetické změny, než o plné změny reorganizace a restrukturalizace VKVŠ.

Roku 1984 podpořili pracovníci VKVŠ svým úsilím přípravu a realizaci Celostátní konference učitelů. Ředitel vojenského odboru se zúčastnil v rámci prohloubení spolupráce s „orgány a organizacemi SSM“ přípravy svazáckých funkcionářů v Ústřední politické škole SSM v Seči. ÚV SSM vytvořil nové struktury organizace SSM u vojenské přípravy v rámci VKVŠ.¹⁵³

Až v 80. letech byl jmenován první docent z řad pracovníků VKVŠ v Československu. Byl to plk. MUDr. Jan Hes, CSc., který byl jmenován vůbec prvním docentem na VKVŠ a pracoval při výuce vojenského lékařství.¹⁵⁴

Dne 16. ledna 1985 byl prezidentem ČSSR Gustavem Husákem jmenován nový ministr národní obrany generál Ing. Milan Václavík.¹⁵⁵ O rok a půl později 1. července 1986 nastoupil do funkce ředitele vojenského odboru MŠ ČSR genmjr. ing. Evžen Špitálník. Generálmajor převzal vedení odboru v době odzbrojovacích konferencí probíhajících mezi Západním a Východním blokem.¹⁵⁶ V listopadu 1986 došlo ze strany nového ředitele odboru, na velitelském shromáždění ředitele vojenského odboru s vedoucími VKVŠ, k zdůraznění vyšší efektivity vzdělávacího procesu a lepší kvality vojenské přípravy studentů. „Hlavním kritériem výsledků práce vedoucích vojenských katedra vojenského odboru je stupeň připravenosti studentů vojenské přípravy k výkonu funkcí v ČSLA,“, aby mohli lépe vykonávat funkce v ČSLA.¹⁵⁷

¹⁵⁰ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 11.

¹⁵¹ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 12.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 13.

¹⁵⁷ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 13.

Ve dnech 11. a 12. května 1988 probíhala v hlavním městě porada vojenských oborů ČSR a SSR, kam rovněž dorazil náčelník Správy vojenského školství FMNO a ředitel VO MŠMT SSR s oddílem spolupracovníků. Na poradě zazněla slabá připravenost absolventů VKVŠ.

V květnu 1988 došlo k přejmenování Ministerstva školství ČSSR na Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČSR.¹⁵⁸ V závěru roku 1988 se začala úspěšně používat a rozvíjet elektronizace výchovy vzdělávacího procesu a využívání videotechniky.¹⁵⁹

„V roce 1989 se poprvé uskutečnilo shromáždění funkcionářů vojenských kateder, odpovídajících za materiálně technické zabezpečení. České vysokoškolské ústředí SSM převzalo zástitu nad brannou soutěží ‚O pohár ředitele vojenského odboru,‘“¹⁶⁰

V prvním čtvrtletí roku 1989 došlo k svolání dvou oblastních konferencí VKVŠ. První se konala v Praze 30. ledna 1989 a druhá v Brně 2. února 1989 za účasti všech jejich vojáků z povolání. Důvod bylo rozhodnutí ÚV KSČ svolat XVIII. sjezd KSČ již v roce 1990, místo původního roku 1991. Tato změna reagovala na některé nové požadavky na kvalitu vojenské přípravy, které až do této chvíle celá řada učitelů z hlediska pedagogických metod a forem přípravy stále nepochopila.¹⁶¹

Problematika materiálního zabezpečení výuky vedla například ke zrušení vojenské katedry lékařských fakult UK a uměleckých škol. K důvodu zrušení vedl problém využívání poslucháren a průběh výuky na několika odlišných místech, od sebe logicky vzdálených. Po zrušení a snížení počtů došlo k vytvoření oddělení zdravotnické přípravy. Tato nová struktura byla k 1. říjnu 1989 začleněna do struktury vojenské katedry UK.¹⁶² V této souvislosti došlo k vytvoření samostatného metodického střediska na racionalizaci výuky a tvorbu videozáznamů.¹⁶³ Tuto změnu kladně odsouhlasila tehdejší ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, prof. MUDr. Jana Synková, DrSc.¹⁶⁴

¹⁵⁸ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 16.

¹⁵⁹ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 17.

¹⁶⁰ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 16.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 17.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž.

V letech 1986 a 1989 došlo k realizaci snížení personální počty VKVŠ. Bylo toho dosaženo zcela přirozeným odchodem mnohých VZP do důchodu a bylo omezeno doplňování lidských zdrojů z počtů FMNO.¹⁶⁵ S těmi to změnami došlo k tomu, že počet důstojníků s vysokoškolským vzděláním nadále rostl a věkové složení se zlepšovalo, ale lepší výsledky této vývojové tendence byly blokovány nedostatečným kádrovým doplňováním ze strany ČSLA.¹⁶⁶ K počátku října 1989 se snížily všeobecné počty příslušníky spadající pod Vojenský odbor MŠMT. Celkem o dva důstojníky a jednoho praporčíka.¹⁶⁷

V roce 1989 byla nově vyřešena problematika existence VKVŠ za branné pohotovosti státu. V případě ozbrojeného konfliktu, respektive branné pohotovosti, by došlo realizaci nařízení zrušit VKVŠ a vojenskou přípravu na vysokých školách ČSSR.¹⁶⁸ Jaký názor panoval v 50. a 60. v rámci existence vojenských kateder a případného válečného konfliktu není zcela jasné, otázka záleží na archivních materiálech.

2.6 Zánik vojenské přípravy a vojenských kateder

Pro období let 1987–1989 byly charakteristické společenskými procesy, jako byla právě třeba přestavba společnosti, realizovaná i v ČSSR po vzoru reformních politických kroků, generálního tajemníka ÚV KSSS Michaila Sergejeviče Gorbačova v SSSR. Tuto přestavbu zaštiťovalo heslo: „Více socialismu“. Uvolňování mezinárodního napětí a snížení rizika konfrontace vedlo k nárůstu pacifismu mezi občany ČSSR. Analogicky s tím se zhoršoval vztah obyvatel k ozbrojeným silám včetně ČSLA, vyvolaný i mezinárodními dohodami v otázkách demilitarizace.¹⁶⁹ Poslední odstavec navazuje na výše zmíněné a upozorňuje na 13. zasedání ÚV KSČ, proběhnuvší v březnu roku 1989, mělo výrazný vliv na práci a postavení vojenských kateder VŠ.¹⁷⁰

2.6.1 Přehled událostí počínaje 17. listopadem 1989

Směřování a vývoj Československé socialistické republiky byl ovlivňován, jak vnějšími (zahraničními) děním probíhajícími procesy, tak jako u každého jiného státu, i vnitřním děním.

¹⁶⁵ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 18.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 17.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 18.

¹⁷⁰ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 18.

Druhá polovina listopadu roku 1989 přinesla razantní změny, které výrazně ovlivnily další směřování a společensko-politický vývoj. Tyto procesy odstartoval 17. listopad, kdy došlo k zakročení příslušníků Pohotovostního pluku vůči nepovolenému shromáždění, v jehož čele byl důstojník StB Ludvík Zifčák, na Národní třídě.

Informování společnosti ohledně proběhlého zákroku, včetně šíření dezinformace o mrtvém studentovi Martinovi Šmídovi, což bylo krycí jméno poručíka Státní bezpečnosti Ludvíka Zifčáka, který sehrál úlohu údajného „mrtvého“, vedla nejen k stávce studentstva, ale i k demonstracím obyvatel ČSSR. Tyto demonstrace započaté na Václavském náměstí, byly převedeny na Letenskou pláň z důvodu celkové nárůstu množiny účastníků těchto demonstrací. Tento rostoucí počet účastníků demonstrací „kulminoval“ při sobotní demonstraci 25. listopadu 1989. Vývoj událostí, podmíněný tehdejší situací, vedl k postupným změnám ve všech oblastech společnosti a státu. Začátkem těchto změn bylo vypuštění článků o vedoucí úloze KSČ ve společnosti. Nestraničtí ministři ve vládě ČSSR a vrcholem těchto změn bylo aklamační zvolení Václava Havla ve Vladislavském sále Pražského hradu, včetně jeho inaugurace, 29. prosince 1989.

Reakce obyvatelstva na zákrok na Národní třídě se projevila velmi rychle. Například studenti VKVŠ v Hradci Králové z většiny resignovali na účast následující hodiny po 17. listopadu. Přeci však dorazil malý zlomek celkové počtu. Příslušník VKVŠ, který dorazil na kole, upozornil studenty, že se výuka nekoná a mohou jít domů.¹⁷¹ Prakticky vojenská příprava byla ukončena pro neúčast studentů zakončena listopadovými událostmi.¹⁷²

Tyto, výše popsané, události nenechaly klidnými i příslušníky VKVŠ. Na polistopadové události vzpomíná generál Vacek takto: „Hned v prosinci 1989 si mě pozvali do ČVUT. (...) Aula plná studentů, dotazů více než dost a snaha zrušit pro vysokoškoláky přípravu na vojenských katedrách. Zřejmě očekávali naprostý můj nesouhlas, ale překvapil jsem je svým návrhem. Zrušíme vojenské katedry vysokých škol i přípravu. Branný zákon zatím zrušen nebyl, takže vojenskou službu budete i nadále muset nastoupit. Ti, kterým se nebude přičítat příprava na důstojníky v záloze, budou povoláni k půlroční vojenské přípravě do našich vysokých vojenských škol, podle svého civilního zaměření. Po půlročním úspěšném absolvování výuky

¹⁷¹ Svědectví Martina Mičoli

¹⁷² Analýza vojenských třídnic VKUK, Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy.

výcviku a vykonání zkoušek budou jmenováni do první důstojnické hodnosti a zařazeni k útvarům na plánované důstojnické funkce. Jejich vojenská služba se bude svými právy a povinnostmi blížit výkonu služby vojáků z povolání. (...). Ty, kteří nechtějí být důstojníky, budeme posílat do poddůstojnických škol a jejich práva budou jakýchkoliv výhod stejná bez jakýchkoliv výhod stejná, jako mají doposud vojáci základní vojenské služby."¹⁷³ Tento návrh nikdy nebyl ve svém původním návrhu realizován. Je zřejmé, jak už bylo uvedeno výše, že vojenské katedry nebyly v průsečíků zájmů moci, nebo reforem. Je to pochopitelné a úměrné podle úlohy významu VKVŠ.

Druhý článek zákona č. 74/1990 Sb.¹⁷⁴, ze dne 14. března 1990 konstatuje: „Název "Československá lidová armáda" se mění na "Československá armáda". Tam, kde se v právních předpisech používá název "Československá lidová armáda", rozumí se tím "Československá armáda".“ VKVŠ byly tedy pod vlivem těchto událostí zrušeny. Další akademického roku se neúčastnily. Akademický rok 1989/1990 byl tedy jejich poslední. V rámci tehdejších problémů byly pouhou marginální starostí v rámci celé struktury ozbrojených sil ČSSR a od 29. března 1990 ČSR. Lze tedy konstatovat, že logicky existovaly mnohem důležitější místa v ozbrojených silách a stejně tak jako ve zbývajícím státním aparátu a centrech moci bývalého Československa.

¹⁷³ VACEK, Miroslav. *Celý život v jednom šiku*. Litvínov 2017. S. 100.

¹⁷⁴ Zákon, kterým se stanoví nové znění vojenské přísahy a služební přísahy příslušníků Sboru národní bezpečnosti a Sborů nápravné výchovy, upravuje název československé armády, upravuje řádná dovolená vojáků v základní službě a jímž se mění zákon č. 40/1974 Sb., o Sboru národní bezpečnosti.

3. *Vojenská katedra Univerzity Karlovy*

3.1 **Vznik, organizace a cíle**

Nezanedbatelnou roli při realizaci a zajištění vojenské přípravy studentů/posluchačů na vysokých školách měla právě vojenská katedra. Univerzity Karlovy měla svou vlastní vojenskou katedru. Ta vznikla na základě rozkazu prezidenta republiky Klementa Gottwalda vydaného 8. srpna 1951. Realizace rozkazu se uskutečnila 1. října 1951, kdy byla vytvořena na nejstarší československé vysoké škole vojenská katedra (VKUK). Tato katedra zde existovala až do září 1990. Jejím cílem bylo realizovat vojenskou přípravu studentů UK. „Úkolem vojenské katedry Univerzity Karlovy v Praze bylo je připravit studenty politicky, odborně a metodicky k plnění vojenských povinností, k výkonu předurčených funkcí u vojsk ČSLA a obraně socialistické vlasti ČSSR a v návaznosti na odborně výchovnou činnost vysokých škol spolupůsobit při výchově studentů v duchu marxismu-leninismu“.¹⁷⁵

„Reorganizací v roce 1961 vznikly tři odborné směry: motostřelecký, tankový a spojovací. V působnosti VK UK byly fakulty: filozofická, právnická, přírodovědecká, tělesné výchovy a sportu, matematicko-fyzikální a Vysoká škola umělecko-průmyslová.“¹⁷⁶

Na jaře 1963 došlo k osamostatnění lékařského směru a tím vlastně vznikla i další vojenská katedra na Univerzitě Karlově.¹⁷⁷ Jedním z organizační důvod této změny struktury bylo i bezesporu to, že „vojenská medicína představuje souhrn vědomostí, praktických dovedností a schopností spojených s poskytováním zdravotnické péče v mimořádných nebo ve válečných podmínkách, vědomostí o úkolech a kapacitě vojsk a znalostí koordinace činnosti vojsk s jinými organizacemi“¹⁷⁸ Zároveň odpovědí na důvod proč budoucí lékaři byli nuceni absolvovat vojenskou přípravu, když poté sloužili výhradně jako dle ČVO jako zdravotnický personál a lékaři, je, že „V poli je nutno stále počítat s tím, že i za poměrného pracovního klidu

¹⁷⁵ KLÍMA, Svatopluk. *Základní pomůcka pro studium základních řádů*. Univerzita Karlova. B. r.

¹⁷⁶ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 18.

¹⁷⁷ Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR. S. 33.

¹⁷⁸ KLEIN, Leo a FERKO, Alexander. *Principy válečné chirurgie*. Praha: Grada, 2005. S. 13.

dané etapy mohou kdykoli vzniknout podmínky k přesunu, k boji, ochraně, krytí, zakopání atd. takže musíme mít určité minimum vědomostí o těchto ‚ryze‘ vojenských problémech“.¹⁷⁹

Položme si otázku, proč byla vytvořena vojenská katedra pro lékařskou fakultu? Negativním jevem bylo, že lékařství se vyskytuje ve vojenském světě jako vlastní druh vojska v podobě zdravotnictví, na rozdíl od v porovnání třeba s absolventy právnické filosofické a přírodovědecké fakulty. Proto z hlediska přípravy branců ministerstvem národní obrany bylo výhodnější je nechat soustředit na lékařské obory v mezích vojenské medicíny, neboť „polní vnitřní lékařství je součástí vojenského zdravotnictví, jehož hlavním úkolem je zdravotnické zabezpečení vojsk.“¹⁸⁰ Jinými slovy to je v podstatě zdokonalování jejich znalostí v jejich oboru. To potvrzuje teze, že „historicky neměnným a stálým hlavním úkolem válečné chirurgie zůstává zabezpečit pomoc raněným ve válce nebo v jiných mimořádných podmínkách, snížit co nejvíce jejich mortalitu a invaliditu a navrátit co největší počet raněných do aktivního života“¹⁸¹ V závěru mé argumentace lze tvrdit, že „vojenská medicína představuje souhrn vědomostí, praktických dovedností a schopností spojených s poskytováním zdravotnické péče v mimořádných podmínkách, vědomostí o úkolech a kapacitě vojsk a znalosti koordinace činnosti vojsk s jinými organizacemi“.¹⁸²

Čelní strana kartotéčního listu č. 301 dokumentujícího voj. katedru Karlovy Univerzity uvádí zrušení tohoto fondu k 30. září 1990. Toto tvrzení potvrzuje Deník spisů 1990¹⁸³, který uvádí řadu zajímavých údajů a fakt, nejen z doby existence VK, ale i jejího definitivního konce. Jedním z nich je záznam z 24. září 1990, Ve věci o zakončení existence VKVŠ v České a Slovenské Federativní Republice: hlášení ukončení. VK – likvidace. Vojenská katedra Univerzity Karlovy, včetně její základny v Motole, dle úředních materiálů, zařídila svou likvidaci k 1. září 1990.

3.2 Předměty VKUK

Úvod do studia na VKUK

¹⁷⁹ JURKOVÍČ, Vilo. *Základy nemocničního a polního vnitřního lékařství*. Praha: Naše vojsko, 1960. S. 19.

¹⁸⁰ KLEIN, Leo a FERKO, Alexander. *Principy válečné chirurgie*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0735-7. S. 13.

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Vojenský správní archiv AČR Olomouc, Fond 301.

Pedagogický přístup je podstatný. Je snad bezesporu jasné, že neexistuje instituce disponující výhradně ideálními a vzorovými zaměstnanci. Podobně neexistuje školská instituce disponující pouze kvalitními pedagogy. „Podstata výchovy jako společenského jevu je v tom, že společnost zabezpečuje uvědomělé osvojování nashromážděných sociálních zkušeností, lidského poznání a pracovních dovedností novou generací, připravuje jí k práci, ke společenskému i osobnímu životu, podporuje všestranný a harmonický rozvoj člověka.“¹⁸⁴

V rámci VKVŠ se také dbalo na to, že „účinnost zobecňování nejlepších zkušeností z vojenského vyučování, z bojové a politické přípravy lze zvýšit prohloubením teoreticko-metodické připravenosti těch funkcionářů, kteří zobecňování provádějí. Přesvědčivost zobecňování pokrokových pedagogických zkušeností je závislá na míře její objektivity a dále na tom, nakolik se podaří snést názorná a srozumitelná fakta o skutečném přínosu metodického postupu.“¹⁸⁵ Je zřejmé, že není možné vždy teorii dodržet a je třeba se rovněž také řídit objektivními podmínkami.

Cílem bylo připravit studenty jako budoucí důstojníky Ozbrojených sil na realitu bojiště. To i z toho důvodu, že „súdobý boj vyžaduje od všetkých vojakov dokonalú znalosť a šikovné používanie zbraní a bojovej techniky, vysokú organizovanosť a plné vypätie morálnych a fyzických síl. Ráz súdobého boja kladie vysoké požiadavky na výchovu, fyzickú a psychologickú prípravu jednotlivcov i kolektívov.“¹⁸⁶

Studenti byli poučeni o zachovávání služebního tajemství. K tomu sloužilo „Prohlášení o zachování státního a služebního tajemství. Prohlašuji, že jsem byl dnes poučen o povinnosti zachovávat státní a služební tajemství a že jsem si v potřebné míře osvojil ustanovení předpisu Ochrana státního a služebního tajemství v Čs. lidové armádě (Zákal-3-1) a ostatních předpisů a rozkazů k tomu účelu vydaných. Jsem si vědom povinnosti uchovávat v tajnosti všechny skutečnosti tvořící státní a služební tajemství, se kterými přijdu do styku, přesně a důsledně plnit veškerá ustanovení výše uvedených předpisů a rozkazů. Tato povinnost trvá i po mém propuštění z vojenské přípravy. Byl jsem upozorněn, že nesu plnou odpovědnost za vyzrazení údajů, tvořících státní a služební tajemství, za ztrátu utajovaných předmětů a písemností a za

¹⁸⁴ Základy vojenské pedagogiky. Praha: Naše vojsko, 1983. S. 13.

¹⁸⁵ Základy vojenské pedagogiky. Praha: Naše vojsko, 1983. S. 39.

¹⁸⁶ MIKOLAJ, Štefan. Motosterelecký (tankový) prápor v súdobom boji. Hradec Králové: Vojenská lékařská výzkumný a doškolovací ústav Jana Ev. Purkyně, 1980. S. 4.

nedodržování výše uvedených předpisů a rozkazů, které by mělo za následek prozrazení utajovaných údajů.“¹⁸⁷ Pod textem se nacházejí nadpisy: poučen dne, podpis náčelníka ročníku, podpis studenta.

Vojenská příprava byla totožná s armádními osnovami, kde se dbalo o osvojení určitých základů vojenských znalostí a vědomostí, včetně vojenského vystupování. Studenty tehdy čekala vševojsková příprava a specializace v souvislosti s jejich směrem. Do vševojskové přípravy řadíme:

Pořadová příprava

Pořadové cviky a pohyby

Topografická příprava

Zdravotnická příprava

Spojovací příprava

Taktická příprava

Do taktické přípravy řadíme budování okopů i střeleckou přípravu. „Střelecká příprava je bezesporu nejzajímavější ze všech příprav. Dokonalá vycvičenost v používání osobní zbraně by měla velký vliv na výsledek boje v případě příští válce. Ani mohutné palebné prostředky nemohou plně nahradit osobní zbraň každého vojáka.“¹⁸⁸

Mezi další složky vševojskové přípravy patří neodmyslitelně příprava proti účinkům zbraní hromadného ničení, kam řadíme jaderné, chemické a biologické zbraně.¹⁸⁹ Zbraně hromadného ničení se používá k efektivní likvidaci živé síly protivníka. S ochranou proti zbraním hromadného ničení je úzce spjata individuální protichemická ochrana a výcvik s prostředkem ochrany dýchacích cest - konkrétně v 70. a 80. letech s ochrannou maskou M-10 a M-10M. Jak uvádí publikace *Vojenská toxikologie*: „Ochranná maska (OM) představuje v tomto směru základní prostředek individuální protichemické ochrany. Chrání dýchací cesty před vdechnutím

¹⁸⁷ Vojenský správní archiv AČR Olomouc, Fond 301. Karton 5.

¹⁸⁸ NĚMEČEK, Zdeněk. *Základní vojenská příručka: Určeno pro brance a vojíny základní vojenské služby*. Praha: Naše vojsko, 1977. Knižnice vojenských příruček. S. 113.

¹⁸⁹ Příručka vojáka AČR, Vyškov 2015. S. 167.

par a aerosolů všech vojensky významných typů otravných látek, zabraňuje rovněž účinku těchto látek na oči a zamezuje jejich styku s kůží obličeje.“¹⁹⁰

Směr motostřelecký se konkrétně týkal studentů Filozofické fakulty. „Motostřelecké vojsko, druh vojska v pozem. vojsku ozbr. sil ČSSR a dal. soc. států určených k vedení boj. činnosti samostatně n. společně s jinými druhy vojsk a spec. vojsk. Do 60. let měla analogické určení pěchota, která se v soc. armádách nazývala střeleckým vojskem.“¹⁹¹

Text generála Vacka se dotýká hodnocení motostřeleckého vojska v 70. a 80. letech 20. století jako jednoho z hlavních druhů vojsk Pozemních sil ČSLA. „Kromě chybějícího nového obrněného kolového transportéru existovaly i jiné nedostatky ve výzbroji. Ze solidních samopalů i univerzálních kulometů nebylo možné vést účinnou palbu v noci. Chyběly na nich přístroje nočního vidění a jedinou možností bylo natírat hledí a mušku fosforem. Nezanedbatelným nedostatkem byly i ocelové přilby, které by samy při zásahu střelou způsobovaly další poranění hlavy. Mnoho armád NATO již používalo spolehlivější, vyrobené z kevlaru.“¹⁹²

3.2 Nadřízený orgán – Vojenský odbor a Vojenské oddělení

Funkce náčelníka/ ředitele Voj. odboru/oddělení

Tato pozice, ať se to nezdá, nebyla pouze závěrečnou pozicí pro vojáky z povolání. Pro mnohé z nich byla pouze přestupní stanicí. Například genmjr. ing. Josef Einšpigl, který ve funkci vydržel a 15. prosince 1980 byl přemístěn na funkci zástupce velitele Východního vojenského okruhu, což je mnohem významnější funkce. Posledními ředitelem byl genmjr. Ing. Evžen Špitálník, který odešel z této funkce v prosinci 1989. Další neplnohodnotní ředitelé z pověření provádějící likvidaci byli plk. Gajdošík a plk. Křiváček.

Náčelníci/ředitelé disponovaly často nejvyšším možným získaným vojenským vzděláním té doby a tím mám na mysli, že absolvovali Vojenskou akademii Generálního štábu Ozbrojených sil SSSR Klimenta Vorosilova v Moskvě.

Směry výuky

¹⁹⁰ PATOČKA, Jiří. Vojenská toxikologie. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0608-3. S. 148.

¹⁹¹ SVOBODA, Oldřich. *Stručný slovník vojenství*. Ilustroval Karel ZPĚVÁK. Praha: Naše vojsko, 1984. Knižnice vojenské teorie a praxe. S. 158.

¹⁹² VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. ISBN 80-7190-554-2. S. 84.

Nadřízeným orgánem všem vojenským katedrám bylo Vojenské oddělení MŠMT. V průběhu desetiletí změnilo název a pod vlivem federalizace se zmenšil jeho vliv. Vojenské oddělení MŠMT, sídlící v Konviktu v Bartolomějské ulici¹⁹³, řídilo po federalizaci vojenské katedry v České socialistické republice. Což nebyl jednoduchý úkol, neboť na území ČSR bylo dislokováno koncem 80. let, tedy prakticky v závěru existence VKVŠ, 17 vojenských kateder, které řídily a organizovaly výuku vojenských předmětů na daných školách.¹⁹⁴ Důležitým úkolem bylo produkovat absolventy různých druhů vojsk. Z tohoto důvodu každá vojenská katedra měla několik vojenských vyučovacích programů - vyučovacích směrů. Je logické, že ne vždy bylo možné uspokojit studenty vysokých škol, aby studenti se mohli vyloženě věnovat jimi vybranému směru.

3.3 Struktura VKVŠ v české části federativní ČSSR

Pro představu rozdělení uvedu v úvodu této kapitoly výuku jednotlivých vojenských směrů na VKVŠ v rámci ČSR ČSSR.

Studenti lékařských fakult působili v rámci zdravotního vojska. Studenti Akademie výtvarných umění v Praze byli připravováni jako sběrači raněných. Vojenská katedra VŠE v Praze zajišťovala výuku směru týl a vojsk PHM. Vojenská katedra Univerzity Palackého zajišťovala výuku směru vojsk motostřeleckého a průzkumného. Vojenská katedra Vysoké školy Báňské v Ostravě zajišťovala výuku směru vojsk PVOS, raketového dělostřelectva. Vojenská katedra Vysoké školy elektrotechnické v Plzni zajišťovala výuku směru vojsk dělostřelectva a ženijních. Vojenská katedra VŠCHT v Praze připravovala AKVŠ se specializací na týl.

Je samozřejmě nutné dodat, že AKVŠ byli povoláváni na základě směrných čísel Ozbrojených sil, které řešili otázku potřeby a přerozdělování lidských zdrojů. Tato díkce byla v kompetenci Okresních vojenských správ (OVS) a Obvodních vojenských správ (OVS) spadajících pod Krajské vojenské správy (KVS).¹⁹⁵ Ty byly podřízeny Generálnímu štábu Československé lidové armády.

¹⁹³ Rozhovor s generálmajorem Evženem Špitálníkem 20. února 2019.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Rozhovor s podplukovníkem Juliusem Horváthem 10. ledna 2020.

3.4 Typy zachovaných dokumentů

3.4.1 Archiv UK

Učebnice deponované v Archivu UK – pocházejí ze 70. a 80. let

Dokumentů a reálií, které se vztahují k VKUK není mnoho. Zbytky fondů se například nacházejí v archivu UK. V Lešetících se nacházejí mimo jiné i odborné učebnice, které nenacházejí logické využití, neboť na FF UK není žádný vojenský směr či obor. Výjimku tvoří Vojenská tělovýchova na Fakultě tělovýchovy a sportu, ovšem tj. trochu mimo

Především formát zpracovávání učebnic představoval drobný prohrěšek mravnosti, ale i ve funkci vojenské katedry jako takové. Jednalo se v podstatě o příhodný zdroj přívýdělnku. Tato činnost byla po nástupu generálmajora Špitálního do funkce ředitele Vojenského oboru.¹⁹⁶ Neboť se jednalo o potencionální zdroj přívýdělnku pro pracovníky VKUK. Vydali totiž soubor textu z vojenských příruček, materiálů a učebnic jako svou vlastní práci, ovšem placená a vedená byla jako akademická práce.¹⁹⁷ Potvrzujícím důkazem je znak UK na čelní straně publikace. Učebnice jsou uloženy v Ústavu dějin UK a Archivu UK¹⁹⁸ a dodnes jsou tyto publikace vedeny jako položky v Centrálním katalogu Univerzity Karlovy a v kolonce Žánr/forma je uvedeno slovo vysokoškolská skripta. Tím se nám zachovali i jména vyučujících na VKUK, stejně tak díky roku vydání máme přehled o době jejich působení.

Posluchači směru spojařského měli k dispozici učebnici Základy nosné telefonie a tónové telegrafie, zpracoval pplk. Otto Vlček v roce 1976. Učebnici Zásady bojové činnosti malých tankových jednotek zpracoval pplk. Bohuslav Janata a měli ji pochopitelně k dispozici posluchači tankového směru. Publikaci Zbraně hromadného ničení a ochrana proti nim zpracoval František Nič roku 1982 a ta byla pochopitelně společná pro všechny směry. Pplk. Antonín Koutecký vytvořil učebnici Konstrukce tanku pro tankový směr, kam mimochodem patřili právníci.

V úvodu učebnic bylo tradiční upozornění: „Tuto studijní pomůcku smí posluchač fakulty (příslušník vojenské katedry) studovat mimo objekt katedry za předpokladu, že se výtisk

¹⁹⁶ Rozhovor s generálmajorem Evženem Špitálním 20. února 2019.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Konkrétně v depozitním středisku Ústřední knihovny UK Lešetice.

nedostane do nepovoláných rukou. Zejména není dovoleno studovat pomůcku mimo ubytovací objekt (byt, kolej). Velitel ročníku je povinen příslušníky ročníku na tato nařízení upozornit.“¹⁹⁹

Pro představu obsahu jsem vypsál názvy kapitol jedné učebnice, abych tak shrnul její obsah a tedy povinné učivo pro studenty VKVŠ. Učebnice Zásady bojové činnosti malých tankových jednotek od Bohuslava Janaty seznamuje studenty VKVŠ s nezbytným množstvím informací potřebných ke zvládnutí budoucí profese. V hlavě I: je charakteristika soudobého boje, druhy vojsk, jejich předurčení a úkoly, zásady bojové činnosti tankových jednotek a základní pojmy, všeobecné zásady velení jednotkám. V druhé hlavě se nacházejí fakta o Zabezpečení bojové činnosti při průzkumu a ochraně proti zbraním hromadného ničení. Zajištění Protivzdušná obrana; maskování Varovných signálů. Třetí hlava se věnuje přesunům tankových jednotek, všeobecným ustanovením, zabezpečení bojové činnosti za přesunu a jeho zajištění, tanku za přesunu. Tankové čety za přesunu. Zásadám přesunu tankových jednotek za zvláštních podmínek a Střetnému boji malých tankových jednotek. Operativně řeší také zásady přesunů a tvoření sestavy pro přesun v armádě NSR a USA. V další – Hlavě IV jsou kapitoly: Tankové jednotky v útočném boji, zabezpečení útočného boje tankových jednotek, tank v útočném boji, tanková četa v útočném boji, útok za zvláštních podmínek, zvláštnosti útoku a překonávání vodní překážky. Zásady organizace a vedení obranného boje jednotkami armád NSR a USA. Hlava V obsahuje kapitoly: Tankové jednotky v obranném boji, organizace palebného systému, organizace ženijního zabezpečení, zabezpečení obranného boje tankových jednotek, materiálně-technické a zdravotnické zabezpečení, tank v obraně, tanková četa v obraně, tanková četa v léčce, obrana za zvláštních podmínek, zásady útočného boje armád USA a NSR. Učebnice má II. Díl., kde se v hlavě VI nachází kapitoly tankové jednotky při plnění úkolů průzkumu, tank jako pátrací vozidlo, tanková četa jako bojová průzkumná hlídka, tanková četa jako průzkumná skupina, zásady bojové činnosti pravděpodobného nepřátele. Hlava VII řeší: Rozmístění mimo boj a strážní zajištění, zvolání a ohlas, tank při rozmístění mimo boj a ve strážním zajištění, tanková četa při rozmístění mimo boj a ve strážním zajištění. Hlava VIII: Převrava tankových jednotek po železnici, funkcionáři a celodenní směna u vojenského převozu 3) Zařízení a pomůcky k nakládání a vykládání převozu, zásady činnosti jednotek při nákladní, za přepravy a při vykládání, zabezpečení bojové činnosti během přepravy. Hlava IX se zabývá: Materiálně

¹⁹⁹ JANATA, Bohuslav. Zásady boje malých tankových jednotek. Praha: 1977. S. 5.

technické a zdravotnické zabezpečení při různé bojové činnosti, Cíle a hlavní úkoly vojskového týlu, Materiální zabezpečení a organizace zdravotnického zabezpečení, Základní úkoly velitelů jednotek a členů osádky tanků v materiálním a zdravotnickém zabezpečení materiální zabezpečení za přesunu, v útoku a obraně, zásady činnosti jednotek při zásobování v zamořených prostorech Technické zabezpečení aneb technické otázky.

Je tedy možné říci na základě obsahu této učebnice, že studenti mnohých fakult reálně skončili v rámci své vojenské základní služby daleko od svého oboru a plně zvládnutí předmětu kladlo značné nároky na znalosti.

Fotokronika VKUK

Při bádání v archivu UK – spadající pod Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy – jsem byl pracovníkem archivu seznámen s touto kronikou a jejím obsahem. V této kronice bylo zobrazeno letní soustředění u vojsk. Konkrétně se jedná o motostřelecký útvar ve Stříbře. Další snímky mapují návštěvu delegace příslušníků Sovětské armády ze Střední skupiny Sovětských vojsk.

Informace získané ze Seznamu osob UK 1976 a 1967

Je zde vedle vědeckých ústavů, řídicích funkcionářů UK a dalších fakult a jejich součástí zmíněna VKVŠ. Jak v Hradci Králové, tak i v Praze. Informace týkající se Vojenské katedry v Hradci Králové nám prozradí, že poštovní směrovací číslo (Východočeský kraj) 500 02 označovalo místo u dnešních Šimkových sadů (dříve Pionýrské sady) a nachází se zde dnes již nefunkční telefonní číslo 26 81 6; Náčelník katedry v Hradci Králové byl podplukovník Ing. Otakar Urbánek.²⁰⁰

Co se týče Prahy, tak oficiální poštovní adresa Vojenská katedry Univerzity Karlovy je vedena na sídlo dnešního rektorátu, tj. 116 36 Praha 1, Ovocný Trh 3. Telefon: 288441–9, nebo 260641. Zastupujícím náčelníkem byl v tomto roce soudruh plukovník Ing. František Lebeda. V seznamu se vyskytuje i adresa kontaktní pro Vojenskou katedru pro lékařské fakulty. Ta sídlila na adrese 110 00 Praha 1, Národní 25. Její telefon byl 249625 a funkci náčelníka vykonával plukovník. MUDr. Václav Kutík.

²⁰⁰ Seznam osob 1976. S. 47.

Seznam osob UK 1967 je podrobnější a podává nám i informace o vyučujících. Náčelníkem katedry byl plukovník „Václav Kůžel, nar. 28. 9. 1918 v Kyjevě, SSSR, současně náčelník vojenské katedry Vysoké školy umělecko-průmyslové, Akademie výtvarných umění, Univerzity 17. listopadu, nositel Řádu Rudé hvězdy, 2 válečných křížů 1939–1945 a dalších 11 československých státních a spojeneckých řádů a medailí“ Sídlo VKUK je Praha 1 - Staré Město, Ovocný trh 5 a Telefonní spojení 22 84 41–9. Vedoucí spisovny byla Helena Štruncová a funkci náčelníka vojenské přípravy vykonával „Plk. Toušek, nar. 16. 12. 1919 v České Hulči, náčelník vojenské přípravy fakulty přírodovědecké, fakulty tělesné výchovy a sportu, fakulty právnické, nositel řádu Rudé Hvězdy, 3 válečných křížů 1939–1945 a dalších 9 československých státních a spojeneckých řádů a medailí.“²⁰¹ Tyto podklady nám umožňují, kdyby byl zájem proniknout do větší hloubky, najít osobní spisy a kádrové materiály pracovníků VKUK ve vojenských archivech. Pravděpodobně v bývalém Archivu ČSLA v Olomouci, dnes Správním archivu AČR.

UNIVERSITAS CAROLINA PRAGENSIS 1987–1988

V této publikaci je již uvedena adresa Vojenské katedry Univerzity Karlovy v areálu v Motole. Konkrétně je to 150 00 Praha 5 – Motol, Plzeňská 130. Vedoucím v té době byl plk. gšt. Ing. Jaroslav Gajdošík. Vojenská katedra pro lékařské fakulty sídlila stále na Národní 25.²⁰²

TŘÍDNICE

Bezesporu zajímavou věcí byly třídnice vojenských čet FF UK, popřípadě třídnice čet jiných fakult UK, které se jinak na vysokých školách nevyskytovaly.

Je třeba upozornit na to, že vážným problémem narušující všezahrnující analýzu třídnic vojenských čet VKUK je Směrnice 2016/680 a nařízení 2016/679 (tzv. nařízení GDPR, tj. Obecné nařízení o ochraně osobních údajů) vydané Evropskou Unií. Směrnici a nařízení upravuje pro legislativu na teritoriu České republiky zákon č. 110/2019 Sb. O zpracování osobních údajů. V souvislosti se zavedením této legislativy mi bylo znemožněno provést řádnou analýzu třídnic. Úvodní a závěrečné stránky byly pracovníky Ústavu dějin a Archivu UK zakryty papírem, který byl spojen s pevnou knižní vazbou prostřednictvím kancelářských sponek. V jedné třídnicí se nachází růžový Dodací list do státní tiskárny, n. p., závod 6, Praha 1, Bílkova 17-19, telefon 627-

²⁰¹ Seznam osob 1967. S. 25.

²⁰² UNIVERSITAS CAROLINA PRAGENSIS 1987–1988. S. 18.

51 až 53. V jednom balíčku bylo 20 ks Studijní pomůcky vojenské katedry. Dodací list byl vyplněn v Praze 26. července 1977.

3.4.2 Správní archiv AČR

POSUDKY

Nejzajímavější nálezem byly posudky, tedy služební hodnocení absolventů VKVŠ, v 50. letech vojenské přípravy. Vybral jsem několik z nich. Z 50. let jsou vesměs kladné, 60. léta se řeší kázeňské problémy. 70. a 80. léta nejsou k dispozici, neboť materiály byly vyskartovány. Posudky se liší v mnoha různých ohledech. Jedno z kritérií je, že každý příslušník VKVŠ vytvářel posudek po svém.

„Posudek na L. B., který jako posluchač voj. přípravy absolvoval praktický výcvik v soustředění od 1. července do 31. července 1953. Projevil se takto: Klidný, sebevědomý, individualista, vynalézavý, teoreticky na výši, těl. Námaha ho přemáhá, smyslem pro humor působí povzbudivě na okolí.

Celkové hodnocení: Dobře.

V Berouně dne 31. VII. 1952

Níže podepsáni: Zástupce pro věci politické por. ten a ten a Velitel učiliště (školy, kurzu) mjr. ten a ten.²⁰³

Jiné hodnocení je zase velmi podrobné. Posudek na Z. F., absolvoval vojenskou přípravu katedry KU /kabinet PVOS/ – „matematicko-fyzikální“ fakulta, V době od 1. října 1953 do 30. srpna 1956, projevil se takto: „Ve studiu vojenských odborných předmětů patří mezi nejlepší posluchače a jeho znalosti jsou dobré až výtečné. Na vyučování byl vždy dobře připraven a o vojenskou teorii jevil vždy velký zájem. Tím, že studoval se zájmem a vzhledem ke svému velkému všeobecnému vzdělání dosáhl dobrých návyků i v praktické části výcviku.

(...)

²⁰³ Vojenský správní archiv AČR, Fond 301, karton 2.

Závěr: Pro svoje schopnosti a svědomitost je schopen po získání praktických návyků na cvičení dobře zastávat funkci velitele měřičské čety. Velmi by se uplatnil jako velitel radiotechnické čety nebo přímo jako technik u radiotechnické stanice. V Praze dne 13. června 1956.

Zástupce pro věci politické kapitán Onuca František – náč. ročníku-učitel.²⁰⁴

Pro porovnání v posudcích je také zachován případ studenta H. K. Vysoké školy umělecko-průmyslové v 60. letech, který byl vyloučen pro negativní postoj k vojenské přípravě. Je tam originál psaní, kde informuje o svém psychickém stavu příslušníky Vojenské katedry při Univerzitě Karlově. Konkrétně píše, že: „Já, H. K. žádám o přerušeni vojenské přípravy na Vaší katedře, a to z těchto níže uvedených důvodů. 1. (...) 4. Neznám depresivnější pocit, pohled na kdysi kvetoucí údolí, pokryté jen špínou, prachem, zahalené oblaky černého kouře, prořezávané jen obludnými vertikálami komínů, nevyvolává ve mně tolik chmurné stavy, jako ty smutné kopce v Motole, ta kdysi panenská půda, zprzněná marnými útoky, ztečemi, tisíci spravedlivých duší prokletá; tam, kde by mělo zrát zlaté obilí a děti skotačit na mezi při svých bezstarostných hrách.“²⁰⁵ I to je jeden z názorových pohledů studentů účastnících se výuky vojenské přípravy při studiu na vysoké škole.

Kniha úrazů

Ve vojenském prostředí se vyskytuje plno nebezpečných hrozeb různých kategorií, které v případě svého vrcholného naplnění končí dokonce lidskou smrtí a destrukcí. I přes všechna důležitá opatření a poučení (Ať již zajišťování bezpečnosti práce, bezpečnosti při střelbách, při manipulaci s chemickými látkami, při strážní střelbě, v muničních skladech atd. atp.; Anebo řádného řízení plnění vojenských řádů ozbrojených sil) docházelo k nebezpečným úrazům v rámci služby. Které se týkaly každého příslušníka jakéhokoliv hodnostního sboru, v širším smyslu i v nevojenském prostředí.

Jinými slovy nebezpečí hrozí každému z nás v civilním světě a ve vojenském je tato hrozba znásobena častým používáním zbraní, techniky a technologií, které mají způsobovat smrt. V řadě případů existuje i jejich kombinace spojených do hromady i s lidskou chybou a počasím.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Vojenský správní archiv AČR, Fond 301, karton 10.

Pplk. Brabec vystupoval rotním taktickým cvičení, zhruba ve 02:30 ráno ze zadních dveří OT-64 SKOT a nešťastnou náhodou špatně došlápl v důsledku špatného počasí a viditelnosti si na nerovném terénu způsobil zranění.²⁰⁶

Protokol velitelské vyšetřovací příčiny úrazů dokumentuje úraz ze dne 4. července 1972, kdy řidič instruktor /Petr Havelka/ při jízdě na TS 1000 uskutečnil na studentovi surové jednání - při kterém ho „prudce tloukl prutem antény shora do nekryté hlavy“. Přičemž nezůstalo pouze u násilného používání spojovacího materiálu. Došlo k tomu, že řidič instruktor studenta ještě kopl do hlavy. Kop měl za následek náraz obličeje o okraj řidičského průlezu a jeho krvavé pohmoždění. Aktér byl kázeňsky potrestán.²⁰⁷

Úrazy jsou vždy nemilá záležitost. Ve vojenském prostředí je jejich výskyt podmíněn náročností fyzickou, psychickou, kdy v rámci výcviku je člověk unaven a je víc náchylný k vytváření nehod. Svou roli bezesporu má také i vliv počasí (zimní mrazy, nebo letní vedra) a neočekávané události. V případě napadení studenta zase hraje roli celková úroveň daného jedince včetně výše jeho mravnosti.

Závěrečné soustředění u vojsk

Vyvrcholením teoretické přípravy studentů v kinosálech v 50. letech, a později v učebnách výukové základny v Motole, v pozdějších letech existence VKVŠ bylo již tradiční letní soustředění u vojsk, kdy studenti mohli prověřit své znalosti, zkušenosti v praxi. Jednalo se o vševojskovou přípravu, taktiku a výcvik. Hlubší specializace dle daného směru a ČVO na vojenské přípravě.

Dokumentace úrazu jednoho studenta z 50. let²⁰⁸ nás informuje o tom, že studenti z VKUK navštívili nejvýhodnější výcvikový prostor v Československu VVP Kamenica nad Cirochou, dnes v současné vojenské terminologii OSSR Valaškovce. Student utrpěl poranění zraku při práci s trhavinou. Pro nás je to důkaz toho, že studenti UK 50. a 60. letech své letní soustředění mohli strávit, kdekoliv v rámci VVP ČSR.

²⁰⁶ Vojenský správní archiv AČR, Fond 301, Kniha úrazů.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Tamtéž.

Vrcholila střelecká příprava. Tj. palba ostrými náboji z palných zbraní (Sa-58, UK-59, Pi-82) včetně střelby s pancéřovkou. Házet se granát z okopu. Tzn. hod granátem (RG-F1) za uplatnění bezpečnostních opatření.²⁰⁹ Dle vybraného směru absolvovali posluchači i hlubší přípravu podle svého druhu vojska. Motostřelci absolvovali jízdy a střelbu v bojových obrněných vozidlech jako třeba BVP-1.²¹⁰

V 70. a 80. letech došlo k ustálení letních soustředění v součinnosti s VÚ pro studenty UK na tyto vybrané lokality: Strančice – Tankisté; Stříbro – Motostřelci.

²⁰⁹ Rozhovor s nejmenovaným pamětníkem 14. května 2019.

²¹⁰ Rozhovor s profesorem Jakubcem 6. listopadu 2019.

4. Umělecké ztvárnění a dědictví Vojenské katedry UK

Třicet devět let je v lidské historii pouhý zlomek z celkové délky paměti lidstva. Z doby existence, dnes již zaniklých kateder, zbylo málo vzpomínek. Jedním z důvodů může být i to, že počty studentů těchto škol tvořili pouze vysokoškoláci, což je pouze část populace z ročníku a k tomu ještě výhradně mužské osazenstvo. Pravděpodobně v případě mnohých přebila vzpomínky na vojenskou přípravu samotná vojenská základní služba a její průběh. Umělecké ztvárnění pocházejí spíše z dnešní doby.

Filmová tvorba

Tradice filmů válečných filmů, respektive filmů odehrávání se ve vojenském prostředí již začíná v období tzv. první republiky. Kdy vznikne na motivy světového válečného románu Jaroslava Haška, *Osudy dobrého vojáka Švejka*, mnoho filmových zpracování. Pokrok v této oblasti rozhodně přináší i třetí československý zvukový film z roku 1930 C. a k. *polní maršálek* s Vlastou Burianem v hlavní roli pod režii Karla Lamače. Od té doby vzniklo plno snímků z vojenského prostředí. Tématikou VKVŠ se však žádný film přímo nezabývá, což je jednak škoda, protože z pohledu historie by to mohlo být zajímavé zachycení dobových reálií z neobvyklého vysokoškolského prostředí úzce spjatých s vojenským prostředím. Případné spojení kvalitního scénáře, střihu a režie by mohlo vytvořit zajímavý ojedinělý snímek v naší filmografii. Je tedy samozřejmě na místě se zamyslet nad tím, co by bylo vše zachyceno a z jakého pohledu zachyceno.

Je očividně možné, že zachycení výuky na VKUK či VKVŠ ČSSR mohlo dojít v několika minutách v Československém filmovém týdeníku, VKUK mohla být zpracována jako téma přílohy Televizních novin, pořadů *S kamerou za vojáky*, *Kompas*, nebo *Azimut*. Nejvýraznějším příkladem nepřímé účasti VKVŠ ve vojenské filmografii jsou absolventi VKVŠ. Zejména nikoliv jejich příběh, ale tzv. kolejničky na hodnostních náramenících.

Z filmotéky československých filmů jsem vybral dva televizní seriály a jeden televizní film odehrávající se ve vojenském prostředí.

Obraz AKVŠ je zobrazen v seriálu *Chlapci a chlapi* ale pouze okrajově a jako komparz. V případě druhého československého seriálu *Velitel* (režie Zdeněk Kubeček, 1981), kde je situace zobrazena z pohledu důstojníka a tedy i absolventa Vysoké vojenské školy pozemního vojska

trojnásobného Hrdiny ČSSR a Hrdiny SSSR armádního generála Ludvíka Svobody ve Vyškově, třeba svazácká schůze, na které se vyskytují i dva AKVŠ.

Československý televizní film Copak je to za vojáka (Petr Tuček, 1987), kde v hlavní roli vojína Kouby je obsazena Jiří Langmajerem. Velitel (snad) výsadekárského družstva Jan Dostál, kterého zahrál Ivo Helikar, je AKVŠ v hodnosti četaře. V této populární filmové komedii, z nichž brali inspiraci tvůrci počítačových her, když pojmenovali některé postavy podle postav z tohoto filmu, je zobrazen příběh svobodník Kouby. Ve filmu je zobrazen úvod konflikt svobodníka Kouby se svým velitelem Karlem Rodenem (npor. A později kpt. Tůma) kvůli výraznému zájmu o něžné pohlaví, kterým podkopává své služební hodnocení. Děj konfliktu se odehrává na pozadí dvou vojenských cvičení a každodenního vojenského života. Obsahuje tedy řadu filmově cenných reálií té doby. Během prvního cvičení, kdy se příslušníci výsadekárského vojska snaží dostat do kasáren z obklíčení a ve volné cestě jim brání příslušníci SNB, Pořádkových hlídek, Lidových milicí a ostatních druhů vojsk pozemního vojska a vrtulníkoveho letectva ČSLA, kteří je pronásledují, projeví voják Kouba kvality svého charakteru při záchraně lidského života a neúmyslným odhalením šmeliny. V rámci druhého cvičení se seznámí se sestrou svého velitele a tím odstartuje další eskalaci konfliktu mezi ním a svým velitelem. Film končí záběrem ze svatby, kdy velitel Tůma projevuje očividnou radost, že se mu podařilo Koubu oženit a tím eliminovat „Koubu-holčičkáře.“

Zajímavé je tedy závěrečné hodnocení, že i v souvislosti s další tvorbou hrají AKVŠ hlavně vedlejší role a nikdy nejsou v roli obsazení v roli hlavní a ústřední.

Literární tvorba

Výjimečné postavení má v souvislosti s tvárněním VKUK knižní publikace vydaná roku 2014 pod názvem Hrdinové. Tento pokus o román, jak sami pojmenovali svou publikaci autoři, se zabývá příběhem studenta Richarda, na FF UK, na přelomu let 1988 a 1989. Richard je studentem historických věd a jeho studium se blíží ke konci. Zobrazují se tam skrytě (osoby na fakultě, popřípadě na vojenské katedře mají změněná jména oproti tehdejší realitě) poměry na fakultě a hlavně plné dvě kapitoly jsou věnovány Vojenské katedře Univerzity Karlovy. Dále téma vojenské katedry, respektive téma vojenského prostředí se jeví v textu knihy jako poměrně podstatné a důležité. Často se objevují v textu zmínky ve formátu souvětí přímého či nepřímého charakteru, týkající třeba dostřelu a kadence hlavní velkorážního kulometu KPV 14,5 mm, který

jak je známo sloužil jako hlavní zbraň u OT-64 SKOT. Jak jsem výše uvedl, jména v pokusu o román jsou skrytá. Jedinou výjimkou je jméno podplukovníka Brabce.

Dalším textem zabývajícím se přímo ztvárněním VKUK je volný text na internetu pod názvem Zelený vítr – román. Autorovi nechybí smysl pro humor a nebojí se recese. Autor o sobě uvádí třeba to, že je generálmajor a je hrdina Sovětského svazu, nositel Řádu Klementa Gottwalda a Řádu Bílého lva a je nositelem dalších tuzemských a světových vyznamenání. Stvořil tedy internetový román Zelený vítr, v němž rovněž pozměnil jména aktérů v tomto příběhu. Syžet je převyprávění autobiografických zážitků autora týkajících se činnosti na vojenské katedře a hlavní pozornost je zde věnována letnímu soustředění u vojsk.

Internetové odkazy

Vynechám-li diskuse, tak ohledně internetu vystupuje vpřed, z této nepodstatné a špatně uchopitelné směsi, internetová stránka věnovaná plukovníkovi Glogarovi, vyučujícímu VKVŠ v Praze. Název stránky je Hlášky podplukovníka Glogara. Jak je již uvedeno v názvu, tak je zde zobrazena graficky postava vojáka, vyššího důstojníka ve služebním stejnokroji vz. 63, a komiksové textové okénko, v němž jsou zobrazeny hlášky plukovník Glogara, vyučující vojenské přípravy pro ČVUT. Ukazuje slovní přechytknutí a olamování významu slov postavou vyučujícího. Nedá se analyzovat ze zobrazených textů jaké množství z celku jeho slovní zásoby a vyjadřování bylo tím ovlivněno.²¹¹

²¹¹ Hlášky podplukovníka Glogara, [online]. [cit. 2020-03-13]. <http://fafik.archa.cz/glogar/>

Závěr

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že Vojenské katedry vysokých škol, včetně Vojenské katedry Univerzity Karlovy, byly z pohledu MNO takřka na okraji všeho dění v armádních strukturách, dokonce i při velkých událostech. Tuto tezi potvrzuje marginální zájem o problematiku VKVŠ soudobé historiografie celostátní a mezinárodní. Nicméně na faktu, že VKVŠ produkovaly absolventy do nejnižších velitelských funkcí v Ozbrojených silách Československé republiky, to nic nemění. Naopak to vytváří reálnou možnost pro práci s pamětníky a získání třeba dalších informací. Problémem v oblasti získávání nových poznatků může je bezesporu skartace. Vzhledem k rozsáhlé skartaci, ať už v době existence nebo až v období po zániku VKVŠ, není vlastně vůbec jasné, kolik z původní množiny dokumentů zbylo k dispozici pro další výzkum a bádání. Přesto i z toho existujícího lze získat zajímavé poznatky o vývoji a existenci VKVŠ a VKUK, které nám umožní vytvořit přesné závěry.

Tendence seznámit posluchače vysokých škol s vojenským prostředím a zajistit aklimatizaci studentstva na toto prostředí se objevila již v podobě branných zákonů za první republiky. Ve své podstatě tedy vznik VKVŠ navázal na tendence objevující se v posledních předválečných letech. Kladný výsledek národně-osvobozenického boje a výsledek druhé světové války podpořil a upevnil tyto tendence. V období Třetí republiky se již výuka přibližovala části podoby budoucích VKVŠ (např. Letním soustředěním, kde se již vyskytovali jak vyučující VŠ, tak VZP). Další vývoj událostí již výrazně ovlivnil Vítězný únor a vznik lidově-demokratického Československa. V roce 1951 na základě rozkazu prezidenta Klementa Gottwalda došlo k vytvoření teritoriální soustavy vojenských kateder na vysokých školách československých. Vznik VKVŠ byl příhodnou realizací toho, co existovalo už i v jiných státech dávno v minulosti, jako například Reserve Officers Training Corps ve Spojených státech amerických, který produkuje nemalé množství budoucích důstojníků. Podle Wikipedie v roce 2010 38,5 procenta absolventů tohoto programu na civilních vysokých školách se stalo novými příslušníky důstojnického sboru Armády Spojených států amerických.²¹²

Na základě absolvování studia vojenské přípravy na vysoké škole byli absolventi této výuky v prvních letech zbaveni povinnosti absolvovat základní vojenskou službu. V zájmu

²¹² Anglická wikipedie, heslo ROTC. [online]. [cit. 2020-03-13]. https://en.wikipedia.org/wiki/Reserve_Officers%27_Training_Corps

důkladného objasnění je nutné dodat, že původní dotace byla značně velkorysá, činila 1720 vyučovací hodiny a z toho je patrné, že byl kladen mimořádný důraz na vojenskou přípravu vedle normálního studia. Z pohledu studenta té doby představovala vojenská výuka druhý pilíř jeho studia. Jeho studium vypadalo v podstatě jako „dvouobor“, ale v kombinaci civilního a vojenského studia na civilní vysoké škole. Rok 1956 je přelomový, neboť došlo k obratu, v jehož rámci bylo ubráno na významu původního rozsahu a podoby vojenské přípravy na vysokých školách. Význam v roce 1956 byl však zmenšen hned dvakrát. V lednu 1956 ministrem národní obrany armádním generálem Alexejem Čepičkou a v září téhož roku na usnesení vlády. Vládní usnesení č. 2302 ze dne 14. září 1956 poprvé zavedlo povinnost absolvovat šestiměsíční vojenskou základní službu. O čtyři roky později vláda přijala vládní usnesení č. 725/60, kdy na jedné straně zmenšila celkový rozsah předmětu a rozšířila dobu vojenské základní služby z šesti na dvanáct měsíců. Rok 1960 tedy vytvořil konečný model. Tento model (vzor 1960) existoval až do roku 1989, kdy události 17. listopadu narušily výuku vojenské přípravy a další politický vývoj vedl k postupné likvidaci VKVŠ a vojenské přípravy jako jednoho z podstatných pilířů studia na VŠ. Z té doby vlastně pochází i současný model, v kterém se civilní vysoké školství už se nepodílí na přípravě občanů k obraně státu.

Z pohledu vojáků z povolání velícím vojenským tělesům je možné zaznamenat takový pohled, že z jejich strany byla často kritizována podoba vojenské přípravy vzor 1960. Tento model výuky poskytl dotaci 600 vyučovací hodiny (1720 hodin). Tedy pouhých 34 % původního množství dotace předmětu vojenské přípravy na VŠ, když v roce 1951 na rozkaz prezidenta Klementa Gottwalda byl zaveden tento předmět na VŠ, tj. 2,87x méně než v původním provedení. Kritizována byla nepřipravenost posluchačů a poslední ředitel Vojenského oboru tehdejší pojetí výuky viděl jako nouzové východisko. Studenti viděli reálně vojáka až při letním soustředění a pochopitelně vojáci základní služby disponovaly zkušenostmi z reálného prostředí bojových útvarů a zařízení.

Z pohledu vojáků z povolání vyučujících na VKVŠ lze říci, že v rámci struktur ozbrojených sil a zejména ČSLA se jednalo o klidnější pracovní místo na základě toho, že se nejednalo o bojový útvar a nebyla zde držena stálá pohotovost. Nemluvě o výhodném umístění VKVŠ v rámci velkých měst, jako kulturní a jiný základ, v porovnání s vojenskými zařízeními a útvary v menších sídlech a někdy i v naprosto odlehlých oblastech.

Z pohledu tří nejmenovaných profesorů, bývalých absolventů vojenské přípravy, UK byla VKUK: Prof. 1 – „Vojenská příprava byla integrální součástí výuky.“; Prof. 2 – „Na rozdíl od mnohých jiných předmětů to nebyla ztráta času, mnoho jsem se tam do života naučil,“; Prof. 3 – „Neuškodilo to a některé dnešní studenty bych tam poslal hned na dvakrát tak dlouho.“ (ve smyslu na VZS).

V této záležitosti lze bezpochyby uvést fakt, že rozvoj a výstavba ozbrojených sil (stejně tak její početnost v množství bojové techniky, výzbroje a výstroje) dosáhla rezolutně svého maxima právě v období Studené války (konkrétně 1948-1990). S postupnými politickými změnami se měnil charakter státu, s rozpadem Československa, došlo k podstatě postupné minimalizaci ozbrojených sil, včetně zániku mnohých vojsk a složek ozbrojených sil. Tuto restrukturalizace ovlivnila profesionalizace, díky které se stala, od 1. 1. 2005, původní branná moc československá, teď již Armáda České republiky, plně profesionální. Ozbrojené síly Slovenskej republiky (v letech 1993-2002 Armáda Slovenskej republiky) se staly profesionálními k 1. 1. 2006. Ústava Slovenskej republiky z 1. 9. 1992 v druhé hlavě obsahuje článek 25, který stanoví, že „(1) Obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou cti občanov. Zákon ustanoví rozsah brannej povinnosti.“²¹³ První odstavec se tedy nese v duchu pojetí vojenské služby podle Ústavy 9. května. Odstavec „(2) Nikoho nemožno nútiť, aby vykonával vojenskú službu, ak je to v rozpore s jeho svedomím alebo náboženským vyznaním. Podrobnosti ustanoví zákon.“²¹⁴ již vypovídá o ideových myšlenkách období 90. let a narušuje tak plný význam smyslu prvního odstavce. V této souvislosti se nabízí otázka, která je však nad rámec této práce, tedy srovnání v rámci které je dobré pominout natolik často vyzdvihovanou profesionalitu Ozbrojených sil České republiky²¹⁵ a Ozbrojených sil Slovenskej republiky, a tázat se, v porovnání s ČSLA a ozbrojenými složkami té doby, na skutečnou profesionální úroveň, zabezpečení, operační schopnosti, realizaci operační přípravy teritoria a úroveň zabezpečení obranyschopnosti a celková bojeschopnost, zejména v případě vedení obranného boje na teritoriu naší Vlasti. Nemluvě už vůbec o tom, že v samotné Ústavě České republiky není žádná analogická zmínka odkaz jako v Ústavě Slovenskej republiky. V článku 43 se zevrubně řeší vyslání ozbrojených sil České republiky a kompetence k této akci a další podrobnosti, jako třeba

²¹³ Ústava Slovenskej republiky po poslednej novele. Žilina: PORADCA, 2017. S. 12.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Ozbrojené síly České republiky se člení na AČR, Hradní stráž a Vojenskou kancelář prezidenta republiky

účast ozbrojených sil České republiky na vojenských cvičeních.²¹⁶ Drobná zmínka se nachází v Listině základních práv a svobod, kde se v článku číslo devět hovoří o tom, že „(1) Nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám. (2) Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na: (...) b) vojenskou službu nebo jinou službu stanovenou zákonem namísto povinné vojenské služby.“²¹⁷

Vojenská příprava tedy se týkala nejen studentů ale i samotné, prostřednictvím Vojenské katedry Univerzity Karlovy, univerzity, která by se tak účastnila i tohoto konfliktu. Na přípravách se podílely i ostatní obory a fakulty.

„Sebetěžší život bez války je přece jenom lepší než válka samotná. Nejen pro generála, ale i pro každého civilistu.“²¹⁸ Tvrzení, že válka je nádherná věc, ob stojí pouze a jen z kritického pohledu, který nás upozorňuje na onen fakt, že pouze tváří tvář smrti a všelijakým jiným různorodým skutečným válečným konfliktem, jež se každému jedinci v době míru zdají vždy nereálným snem (chcete-li doslova noční můrou, kterou straší lampasáci, gummy a jiné zástupy přezdívek pro mozky v odstínu khaki či zelené barvy – čímž narážím také na fakt, že každá profese svým způsobem deformuje), se ukáže a projeví pravá podstata každého z nás. A právě oheň války, popřípadě spojený i se sledem velkých událostí, prověřuje charakterové a morální vlastnosti každého účastníka a společnosti jako celku, kde se projeví všechny nedostatky a chyby. K válce tehdy mezi dvěma bloky naštěstí nedošlo. Zejména rovněž i díky tzv. vytváření strategické rovnováhy mezi dvěma bloky, na které se podílela celá společnost včetně vojáků z povolání a vojáků základní služby často v nelehkých podmínkách jejich služby za každého počasí, někdy dost daleko od domova, v rámci celého Československa (od Humenného²¹⁹ do Aše) za značného fyzického, psychického a morálního vypětí a často i strádání. Ovšem i za těchto

²¹⁶ Úplné znění Ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky: Úplné znění Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky ; Úplné znění zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny. Vydání jedenácté. Praha: Armex, 2015. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-87451-39-7. S. 7.

²¹⁷ Úplné znění Ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky: Úplné znění Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky ; Úplné znění zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny. Praha: Armex, 2015. S. 16.

²¹⁸ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. Zadní strana knižní vazby.

²¹⁹ Dnes okres Humenné ztratil část své původní rozlohy, díky reformě slovenských okresů z roku 1996, a tím roli nejvýchodnějšího okresu na Slovensku, ale i v prostoru bývalého Československa, získal okres Snina, na jehož jižním okraji se nachází Vojenský obvod Valaškovce – bývalý VVP Kamenica nad Cirochou.

výše zmíněných podmínek byla vytvářena ona strategická rovnováha. Z toho vyplývá pro nás i to, že se i absolventi VKVŠ podíleli právě na vytváření oné strategické rovnováhy sil mezi Západním a Východním blokem a to byla právě ona strategická úloha VKUK za studené války.

Přílohy

Seznam příloh

- 1. Seznam pramenů a literatury**
- 2. Seznam zkratek**
- 3. Seznam náčelníků (ředitelů) Vojenského odboru**
- 4. Seznam vojenských hodností**
- 5. Armádní struktury 1951–1990**
- 6. Seznam vojenských přísah**

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Vojenský správní archiv AČR (bývalý archiv ČSLA) Fond 301 – Vojenská katedra Univerzity Karlovy

Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy. Fotokronika VKUK.

Literatura

ADAM, Josef. *Příručka pro pohraničníky*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Naše vojsko, 1982. Knižnice vojenských příruček.

ADAMÍRA, Jiří. *Do kroku i pro oddech: zpěvník lidových písní pro vojenské a mládežnické soubory*. Praha: Naše vojsko, 1954. Armádní soutěž tvořivosti.

ANDRÁŠIK, Ladislav. *Válečná ekonomika: učebnice pro vojenské vysoké školy*. Praha: Naše vojsko, 1989. Knižnice vojenské teorie a praxe.

BÍLEK, Jiří, Jaroslav LÁNÍK a Jan ŠACH. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: květen 1945 - květen 1955*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006. Historie československé armády. ISBN 80-7278-377-7.

BROJO, Petr. *The Czechoslovak People's Army 1955-1990: in photography Part 1 1955-1968*. Praha, 2017

BURIAN, Michal, Josef DÍTĚ a Martin DUBÁNEK. *OT-64 SKOT: historie a vývoj obrněného transportéru*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3283-1.

Cvičební řád ozbrojených sil Československé socialistické republiky. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1963.

ČERNÝ, Jiří a HŮRKA, Václav. *Příručka pro brance..* Praha: Naše vojsko, 1961.

DANČENKO, Anton Markovič. *Vojenská pedagogika*. Praha: Naše vojsko, 1975. Knižnice vojenské teorie a praxe.

DUBÁNEK, Martin, Jan LAKOSIL a Pavel MINAŘÍK. *Utajená obrana železné opony: československé opevnění 1945-1964*. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1758-9.

DVOŘÁK, Ludvík. *Příručka pro důstojníka v záloze*. 2. vyd. Praha: Naše vojsko, 1963. Velká vojenská knihovna.

ENGELS, Friedrich a Miluše SVATOŠOVÁ. *Pana Eugena Dühringa převrat vědy (Anti-Dühring): S dodatkem přípravných prací a vybraných dopisů*. 6. čes. vyd., [ve Svobodě] 1. vyd. Praha: Svoboda, 1977. Knižnice marxismu-leninismu (Svoboda).

FENCL, Jiří. *Samopal vz. 58*. Praha: NV, 2005. ISBN 80-206-0765-X.

FRANCEV, Vladimír. *Československé tankové síly 1945-1992*. Praha: Grada, c2012. ISBN 978-80-247-4029-4.

FRÝBA, Jiří. *Legendární Praga V3S*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5724-7.

- FUČÍK, Josef. *Stín jaderné války nad Evropou: ke strategii vojenských bloků, operačním plánům a úloze Československé lidové armády na středoevropském válčišti v letech 1945-1968*. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-204-2199-9.
- GOTTWALD, Klement. *O otázkách války a obrany vlasti*. Praha: Naše vojsko, 1953. Marxismus-leninismus o válce a vojenství.
- HOLUB, Ota. *Československé tanky a tankisté*. Praha: Naše vojsko, 1980. Mars.
- HUS, Miroslav. *Uniformy naší armády od roku 1918*. Plzeň: Západočeské muzeum, 1996. ISBN 80-85125-82-X.
- HUSÁK, Gustáv a Vladimír HUML. *O obraně a ochraně socialismu: výběr z projevů a statí 1969–1981*. Praha: Naše vojsko, 1982. Marxismus-leninismus o válce a vojenství.
- JANATA, Bohuslav. *Zásady bojové činnosti malých tankových jednotek*. Praha: Univerzita Karlova, 1973.
- JANEČEK, Václav a Rudolf KALČÍK. *V ruce samopal: kronika pohraničního útvaru SNB, 1946-1949*. Praha: Naše vojsko, 1975.
- JELÍNEK, Václav. *Vojákův rok*. Praha: Naše vojsko, 1970.
- JIRÁSEK, David. *Historie českých speciálních sil*. Praha: Mladá fronta, 2015. ISBN 8020436847.
- KIESEWETTER, Zbyněk, Václav ŠEDIVÝ a Ján KOLLÁR. *Velitel a právo*. Praha: Naše vojsko, 1975. Knižnice vojenských příruček.
- KLEIN, Leo a Alexander FERKO. *Principy válečné chirurgie*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0735-7.
- KLEMENT GOTTWALD VYBRANÉ SPISY. Svazek 2 1939–1953. Státní nakladatelství politické literatury, 1956.
- KLUČINA, Petr. *Vojenské dějiny Československa*. Ilustroval Pavel MAJOR. Praha: Naše vojsko, 1989. ISBN 80-206-0056-6.
- Kolektiv autorů. *Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů*. Vyškov, 2005.
- KOUTECKÝ, Antonín. *Konstrukce tanku*. Praha: Univerzita Karlova, 1974.
- Kronika vojenského odboru ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČSR
- KRUBL, Zdeněk. *Československé & české vojenské odznaky: Czechoslovak & Czech military badges = Tschechoslowakische & Tschechische Militärabzeichen*. Praha: Naše vojsko, 2013. ISBN 978-80-206-1353-0.
- LABÍK, Zdeněk. [from old catalog] a Záboj. [from old catalog] PLESKOT. *Pod vítěznou zástavou*. Praha: Naše vojsko, 1961.
- LACKO-BARTOŠ, Kamil. *Příručka vodiča BVP-2*. Praha: Naše vojsko, 1991.,
- LANČÍ, Miroslav a Stanislav BRAŠNA. *Psohlavci letectva: historie 5. stíhacího leteckého pluku a útvarů na letišti Líně*. Cheb: Svět křídel, 2015. Svět křídel. ISBN 978-80-87567-79-1.

- LINHA, Miroslav, ed. *Vojenský terminologický slovník*. Praha: Naše vojsko, 1966. Vojenská teorie a praxe.
- LINHA, Miroslav. *Příručka pro poddůstojníky*. 6. přeprac. vyd. Praha: Naše vojsko, 1975. Knižnice vojenských příruček.
- LUŇÁK, Petr, ed. *Plánování nemyslitelného: československé válečné plány 1950–1990*. 2. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. ISBN 978-80-7363-222-9.
- MASKALÍK, Alex. *Elita armády: československá vojenská generalita 1918–1992*. Banská Bystrica: HWSK, 2012. ISBN 978-80-970941-0-2.
- MIKOLAJ, Štefan. *Motosterelecký (tankový) prapor v súdobom boji*. Hradec Králové: Vojenská lékařský výzkumný a doškolovací ústav Jana Ev. Purkyně, 1980.
- MIKULÍN, Antonín. *Vojensko-politický slovník*. Praha: Naše vojsko, 1987.
- MOHYLA, Vladimír. *SCUD a OKA ve službách ČSLA: když na nás mířily jaderné zbraně Západu*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-87391-48-8.
- MOUCHA, Josef a Vladimír BIRGUS. *Válka za studena: fotografie ze základní vojenské služby v Československé lidové armádě = Serving it cold : photographs from basic training in the Czechoslovak people's army*. Přeložil Derek PATON, přeložil Marzia PATON. Praha: KANT, 2017. ISBN 978-80-7437-239-1.
- NĚMEČEK, Zdeněk. *Základní vojenská příručka: Určeno pro brance a vojíny základní služby*. Praha: Naše vojsko, 1977. Knižnice vojenských příruček.
- NIČ, František. *Zbraně hromadného ničení a ochrana proti nim*. Praha: Univerzita Karlova, 1982.
- Organizační řád Vojenské katedry Univerzity Karlovy v Praze. Praha: Univerzita Karlova, 1987.
- ПЯКИН, Валерий. *О мире кривых зеркал*. Фонд концептуальных технологий, 2018.
- PATOČKA, Jiří. *Vojenská toxikologie*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0608-3.
- PECKA, Jindřich. *Odsun sovětských vojsk z Československa 1989-1991: dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. Studie, materiály, dokumenty. ISBN 80-85270-53-6.
- PECKA, Jindřich. *Sovětská armáda v Československu 1968–1991: chronologický přehled*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. Studie, materiály, dokumenty. ISBN 80-85270-54-4.
- PEŠEK, Jan. *Armáda dělnické moci v Československu 1948–1960*. Praha: Naše vojsko, 1988. Živá minulost (Naše vojsko).
- Přehled dějin vojenské politiky KSČ: učebnice pro vojenské střední školy*. Praha: Naše vojsko, 1988.
- Příručka vojáka AČR*, Vyškov 2015.
- RICE, Condoleezza. *Sovětský svaz a československá armáda 1948-1983: nejisté spojenectví*. Praha: XYZ, 2005. ISBN 80-86864-33-2.
- Řád vnitřní služby ozbrojených sil Československé socialistické republiky*. Praha: Ministerstvo národní obrany, Praha, 1961.

SEHNAL, Jiří. *Zbarvení a označování vozidel československé armády v letech 1945–1992*. Praha: Grada Publishing, [2016]. ISBN 978-80-271-0142-9.

Seznam osob Univerzity Karlovy 1967. Praha, 1967.

Seznam osob Univerzity Karlovy 1976. Praha, 1976.

Sloužíme lidu, o životě, práci a radostech vojáků Československé lidové armády v reportážní fotografii Praha: Naše vojsko, 1956.

Slovník vojenského profesionála: Humanitní obory. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 1993. ISBN 8085469-58-8.

SPIŠIAK, Michal. *Hlavní rysy operačního umění Sovětské armády v deseti drtivých úderech*. Praha: Naše vojsko, 1955. Velká vojenská knihovna.

STÁREK, Dušan a František JENIŠ. *Vojenský zeměpis*. Praha: Naše vojsko, 1963. Malá vojenská knihovna.

SVEJKOVSKÝ, František. *Staročeské vojenské řády*. Praha: Orbis, 1952. Památky staré literatury české (Orbis).

SVOBODA, Oldřich. *Stručný slovník vojenství*. Ilustroval Karel ZPĚVÁK. Praha: Naše vojsko, 1984. Knižnice vojenské teorie a praxe.

SVOBODA, Zbyšek. *Československá státní a vojenská symbolika*. Praha: Impuls, 1991.

ŠTĚPÁNEK, Karel a Pavel MINAŘÍK. *Československá lidová armáda na Rýnu*. Praha: Naše vojsko, 2007. Historie a vojenství. ISBN 978-80-206-0832-1.

TESAŘOVÁ, Radka. *Branná výchova a obrana vlasti ve škole*. Hrušovany u Brna, 2016. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno, Fakulta pedagogická, Katedra občanské výchovy.

TOMEK, Prokop. *Československá armáda v čase Sametové revoluce*. Cheb: Svět Křidel, 2019.

Úplné znění Ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky: Úplné znění Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky ; Úplné znění zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny. Vydání jedenácté. Praha: Armex, 2015. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-87451-39-7.

Ústava Slovenskej republiky po poslednej novele. Žilina: PORADCA, 2017. ISBN 978-80-8162-028-7.

VACEK, Miroslav. *Celý život v jednom šiku*. Litvínov: Agentura Victory, 2017. ISBN 978-80-7382-958-2.

VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha: Erika, 2004. ISBN 80-7190-554-2.

VACEK, Miroslav. *Nejen z vojenského kufru*. Praha: Futura, 2012. ISBN 978-80-86844-79-4.

VACEK, Miroslav. *Proč bych měl mlčet-*. Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, 1991. ISBN 80-7030-150-3.

VÍŠEK, Jiří. *Branná politika KSČ: (vybrané dokumenty a materiály)*. Praha: Univerzita Karlova, 1987.

VLČEK, Otto. *Základy nosné telefonie a tónové telegrafie*. Praha: Univerzita Karlova, 1976.

Vojenská výchova mladých důstojníků. Praha: Naše vojsko, 1952.

Základy vojenské pedagogiky. Praha: Naše vojsko, 1983.

Seznam internetových zdrojů

Národní bezpečnostní archiv USA. [online]. [cit. 2019-07-13] <https://nsarchive2.gwu.edu/nukevault/ebb538-Cold-War-Nuclear-Target-List-Declassified-First-Ever/documents/1st%20city%20list%20complete.pdf>

PILÁT, T. Glogarovy hlášky [online]. [cit. 2019-09-02]. <http://fafik.archa.cz/glogar/>

Československá lidová armáda.cz [online]. [cit. 2020-01-02]. <http://www.csla.cz/>

MINAŘÍK, P. Studie a materiály poválečné armády. Vojenství.cz [online]. [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://armada.vojenství.cz/povalecna/studie/22.htm>

Смирнов, Олег Евгеньевич. 90 лет военным кафедрам, РПА Минюста России [online]. [cit. 2019-07-13]. <https://rpa-mu.ru/novosti/90-let-voennym-kafedram>

Uzhinform. Uzhgorod.in [online]. [18. 07. 2019] . http://uzhgorod.in/novosti/2016/sentyabr/voennaya_kafedra_uzhnu_vzglyad_iznutri_video

OSH-Hraničáři [online]. [cit. 2019-07-13] https://hranicari.eu/domains/hranicari.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=127&Itemid=480

VHÚ, snahy o reorganizaci. [online]. [cit. 2020-02-02] <http://www.vhu.cz/snahy-o-reorganizaci-csla-na-konci-padesatych-let-20-stoleti/>

Internetový portál právních informací.[online]. [cit. 2019-10-13] <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201903150017?index=0&rangeSize=1>

Ruská wikipedie, heslo (Военный учебный центр) [online]. [cit. 2019-07-13] https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80

Ruská wikipedie, heslo vojenská fakulta (Военная кафедра) [online]. [cit. 2020-01-02]. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B0#cite_note-3

Anglická wikipedie, heslo ROTC. [online]. [cit. 2020-03-13]. https://en.wikipedia.org/wiki/Reserve_Officers%27_Training_Corps

Wikipedie, heslo Vedlejší ztráty. [online]. [cit. 2020-03-13].
https://cs.wikipedia.org/wiki/Vedlej%C5%A1%C3%AD_%C5%A1kody

Zákon o branné výchově ze dne 1. července 1937 [online]. [cit. 2019-07-13] <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm3v6mjyqgxhazrvgewta>

Zákon o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky (zákon o pětiletém plánu) č. 241/1948 Sb. [online]. [cit. 2019-07-13] <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-241?text=Z%C3%A1kon+o+prvn%C3%ADm+p%C4%9Btilet%C3%A9m+pl%C3%A1nu>

Zelený vítr [online]. [cit. 2020-03-02].
<http://www.strojnfakulta.com/roman.htm>

Seznam zkratek

AČR – Armáda České republiky

ČVO – Číslo vojenské odbornosti

VK – vojenská katedra; vojenské katedry

VKVŠ – Vojenská katedra/vojenské katedry vysokých škol

AVKVŠ – Absolvent vojenských kateder vysokých škol

ČSR – Československá republika

ČSSR – Československá socialistická republika

MNO – Ministerstvo národní obrany

BVP – Bojové vozidlo pěchoty

OT – Obrněný transportér

ČSLA – Československá lidová armáda, oficiální označení v letech 1954 - 1990.

SSSR – Sovětský svaz socialistických republik, 30. 12. 1922 - 26. 12. 1991

ČSR ČSSR – Česká socialistická republika Československé socialistické republiky

SSR ČSSR – Slovenská socialistická republiky Československé socialistické republiky

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

VKS(b) – Všesvazová komunistická strana bolševiků

ÚV – Ústřední vedení

LM – Lidové milice

ÚV KSČ – Ústřední vedení Komunistické strany Československé

NO – národní obrany

PLA – Polská lidová armáda

PLR – Polská lidová republika

SSM – Svaz socialistické mládeže

ČSM – Československý svaz mládeže

ÚRABB – Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti (Československé televize)

VZP – voják z povolání

VZS – voják základní služby; vojenská základní služby

ZVO – Západní vojenský okruh

ČsF – Československý front

SOS VS – Spojené ozbrojené síly Varšavské smlouvy

VS – Varšavská smlouva

OSSR – Ozbrojené síly Slovenskej republiky

Sa-58 – samopal vz. 58

Vz. – vzor

UK-59 – univerzální kulomet vz. 59

VÚ – vojenský útvar

VVP – vojenský výcvikový prostor

Seznam náčelníků (ředitelů) vojenského oddělení

Vojenské oddělení od roku 1. října 1953 do 1978 a od roku 1978 do 1991 Vojenský odbor na MŠU, MŠK, MŠ, MŠMT; od federalizace působnost jen na území ČSR ČSSR.

15. prosince 1953 – 28. 12. 1956 – genmjr. Zdeněk KORANDA

12. října 1956 – 30. 11. 1973 – genmjr. Ing. Oldřich DVOŘÁK

1. 12. 1973 – 1. 7. 1975 – plk. ing. Miroslav SAMOHÝL

1. 3. 1980 – 15. 12. 1980 – genmjr. ing. Josef ENŠPÍGL

15. 12. 1980 – 30. 6. 1986 – genpor. ing. František JANOUŠEK

1. 7. 1986 – prosinec 1989 – genmjr. ing. Evžen ŠPITÁLNÍK

1990–1991 – ředitelé z pověření provádějící likvidaci plk. Gajdošík a plk. Křiváček

Doba vyučovacích hodin

1951–1956 – 1720 hodin u čtyřletého studia včetně tří letních soustředění; 1440 hodin u tříletého studia včetně tří letních soustředění;

1956 – 1200 hodin včetně dvou letních soustředění – v lednu 1956 rozkaz MNO č. 02

1956–1960 – 900 hodin včetně šestiměsíční VZS – vládní usnesení č. 2302 ze září 1956

1960–1990 – 600 hodin včetně dvou letních soustředění a dvanáctiměsíční VZS – vládní usnesení č. 725/60

Seznam vojenských hodností

Vojín – voj.

Svobodník – svob.

Desátník – des.

Četař – čet.

Rotný – rtn.

Hodnostní sbor nižší důstojník

Podporučík – ppor.

Poručík – por.

Nadporučík – npor.

Kapitán – kpt.

Hodnostní sbor vyšší důstojníci

Major – mjr.

Podplukovník – pplk..

Plukovník – plk.

Hodnostní sbor generálové

Generálmajor – genmjr.

Generálporučík – genpor.

Generálplukovník – genplk.

Armádní generál – arm. gen.

Armádní struktury 1951–1990

Struktura ČSLA 1956²²⁰

1. vojenský okruh Praha

20. střelecká divize Karlovy Vary, 4. dělostřelecká divize Jince, 19. střelecká divize Plzeň, 5. dělostřelecká divize Mladá Boleslav, 8. mechanizovaná divize Kolín, 2. střelecká divize Sušice, 15. střelecká divize České Budějovice, 33. PT dělostřelecká divize, 1. mechanizovaná divize Slaný, 203. PT dělostřelecká divize Rokycany, 8. tanková divize Tábor, 82. OL dělostřelecká divize, 13. tanková divize Mladá

2. vojenský okruh Trenčín

4. střelecký sbor Brno, 17. střelecká divize Opava, 4. střelecká divize Trnava, 18. střelecká divize Košice, 16. střelecká divize Brno, 6. dělostřelecká divize Holešov, 3. mechanizovaná divize Kroměříž, 14. mechanizovaná divize Olomouc, 260. PL divize Bučovice, 82. PL divize Brno

Struktura ČSLA 1968²²¹

Přímo podřízené útvary MNO (výběr)

7. výsadkový pluk Holešov, Silniční sbor, brigády PS²²², 1. brigáda potrubní dopravy PH²²³ Roudnice nad Labem

Západní vojenský okruh (hlavní bojové svazky)

1. tanková divize Slaný, 2. motostřelecká divize Sušice, 13. tanková divize Mladá, 19. motostřelecká divize Plzeň, 20. motostřelecká divize Karlovy Vary

Střední vojenský okruh Tábor (hlavní bojové svazky)

3. motostřelecká divize Kroměříž, 4. tanková divize Havlíčkův Brod, 9. tanková divize Písek, 15. motostřelecká divize České Budějovice

Východní vojenský okruh Trenčín (hlavní bojové svazky)

14. tanková divize Prešov

²²⁰ BROJO, Petr. *The Czechoslovak People's Army 1955-1990: in photography Part 1 1955-1968*. Praha, 2017.

²²¹ Stránka ČSLA. Stránka (Dislokace vošk). Dostupné z:

<http://www.csla.cz/armada/druhyvojsk/csla2dislokace68.htm>

²²² Pohraniční stráž

²²³ Pohonných hmot

Velitelství železničního vojska Praha (ministerstvo dopravy ČSSR)

10. letecká armáda Hradec Králové

1. stíhací letecká divize Bechyně, 2. stíhací bombardovací letecká divize, 34. stíhací bombardovací letecká divize Čáslav, 46. dopravní výsadková letecká divize Olomouc

7. armáda protivzdušné obrany státu

3. sbor protivzdušné obrany státu Žatec, 2. sbor protivzdušné obrany státu Brno

Struktura ČSLA 1989²²⁴

Západní vojenský okruh Tábor

1. armáda Příbram (hlavní bojové svazky)

1. tanková divize²²⁵ Slaný, 2. motostřelecká divize Sušice, 19. motostřelecká divize Plzeň, 20. motostřelecká divize Karlovy Vary

4. armáda Písek (hlavní bojové svazky)

3. motostřelecká divize Kroměříž, 9. tanková divize Tábor, 4. tanková divize Havlíčkův Brod, 15. motostřelecká divize České Budějovice

Východní vojenský okruh Trenčín²²⁶ (hlavní bojové svazky)

13. tanková divize Topolčany

Velitelství 7. armády PVOS Stará Boleslav

Velitelství letectva 10. armáda Hradec Králové

Velitelství železničního vojska Federálního ministerstva dopravy

²²⁴ TOMEK, Prokop. *Československá armáda v čase Sametové revoluce*. Cheb: Svět Křidel, 2019. S. 67.

²²⁵ Čestným názvem kyjevská, bělocerkevská, dukelsko-prešovská, popradská tanková divize Klementa Gottwalda

²²⁶ TOMEK, Prokop. *Československá armáda v čase Sametové revoluce*. Cheb: Svět Křidel, 2019. S. 68.

Seznam vojenských přísah

Vojenská přísaha vojáků československé armády z roku 1951

Já, občan lidově demokratické republiky Československé, slavnostně přísahám, že budu čestným, statečným, ukázněným a bdělým vojákem, že budu přísně zachovávat vojenské a státní tajemství a bez odmluv plnit všechny vojenské řády a rozkazy velitelů a představených.

Přísahám, že se budu svědomitě učit vojenskému umění, všemožně chránit majetek armády a lidu, a že budu do posledního dechu oddán svému lidu, své lidově demokratické vlasti, presidentu a vládě Československé republiky.

Jsem připraven na rozkaz presidenta a vlády republiky Československé kdykoli bránit svou vlast - lidově demokratickou Československou republiku, a jako voják přísahám, že ji budu bránit mužně a udatně, důstojně a čestně, a že nebudu váhat nasadit i svůj život k dosažení úplného vítězství nad nepřítelem.

A poruším-li tuto slavnostní přísahu, nechť mne stihne přísný trest lidově demokratického zákona, obecná nenávisť a opovržení pracujícího lidu.

Tak přísahám!

Vojenská přísaha vojáků Československé lidové armády z roku 1961

Já, občan Československé socialistické republiky, vědom si své čestné vlastenecké povinnosti, přísahám před bojovou zástavou věrnost pracujícímu lidu vedenému Komunistickou stranou Československa.

Slibuji, že budu vojákem statečným a ukázněným, že budu důsledně a iniciativně plnit ustanovení vojenských řádů, rozkazy velitelů a zachovávat vojenské tajemství. Svědomitě se budu učit ovládat vojenskou techniku a zbraně, svěřené mi pracujícím lidem a připravovat se na boj, abych mohl na rozkaz presidenta a vlády Československé socialistické republiky co nejlépe bránit svou rodnou vlast a její socialistický řád proti každému nepříteli.

Pro obranu socialismu jsem vždy připraven stát pevně v řadách ozbrojených sil Československé socialistické republiky po boku Sovětské armády i armád ostatních socialistických zemí v boji proti jeho nepřítelům a nasadit i svůj život k dosažení vítězství.

Tak přísahám!